

Wederopbouwband uit het Twaalfjarig Bestand

Bouwhistorische verkenning Brink 44 te Dwingeloo, [REDACTED] 2018

Wederopbouwband uit het Twaalfjarig Bestand

Bouwhistorische verkenning Brink 44 te Dwingeloo

[REDACTED], Wijster december 2018

Inhoud

Objectgegevens en colofon	5
Aanleiding en werkwijze	6
Samenvatting	8
Bouw- en bewoningsgeschiedenis	9
Bouwhistorische beschrijving exterieur	17
Bouwhistorische beschrijving interieur	27
Bouwhistorische beschrijving constructie	32
Dendrochronologische dateringen	41
Interpretatie onderzoeksgegevens	43
Interne waardestelling	45
Externe waardestelling	50
Aanbevelingen	51
Literatuur	52
Noten	53

© 2018, Jim Klingers

Foto's en afbeeldingen zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt door de auteur. De voor dit rapport gemaakte tekeningen zijn uitsluitend bedoeld voor bouwhistorische doeleinden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt in druk, elektronisch of anderszins zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

De auteur aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade ontstaan ten gevolge van adviezen of door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit onderzoek.

Objectgegevens en colofon

Adres

Brink 44, 7991 CG, Dwingeloo
Gemeente Westerveld, Drenthe

Kadastrale gegevens

Dwingeloo, sectie M, perceel 1943

Monumentale status

Aanvraag voor gemeentelijk monument

Oorspronkelijke functie

Boerderij

Huidige functie

Woonboerderij

Opdrachtgever

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Aanleiding en werkwijze

Schoonheid zit ook bij oude bouwwerken vaak vanbinnen. Zeker bij boerderijen, waar de interne houtconstructies vaak de oudste en interessantste onderdelen vormen. Helaas werd tussen 1965 en 1985, toen in hoofdzaak werd bepaald welke boerderijen in Dwingeloo op de Rijksmonumentenlijst mochten komen, vooral naar de buitenkant gekeken. Brink 44 met zijn veel te moderne voorgevel werd overgeslagen.

De nieuwe eigenaar [REDACTED] hebben gelukkig wel oog voor het binnenwerk. In overleg met de gemeente Westerveld willen zij alsnog een gemeentelijke monumentenstatus aanvragen, zodat het pand voor de toekomst bewaard kan blijven. Deze bouwhistorische verkenning dient als onderbouwing voor die aanvraag.

Vooraf deden de zware dimensies van de gebinten en de geritste telmerken een behoorlijke leeftijd van het pand vermoeden. Om tot een betere beoordeling van de ouderdom en dus ook de cultuurhistorische waarde te komen zijn zes dendrochronologische boringen verricht. De analyse is verricht door [REDACTED] dendrochronoloog te Gersten (Dld). De uitkomsten vielen bepaald niet tegen, zoals valt te lezen in dit rapport.

Aan het onderzoek waren enige beperkingen verbonden. Zo bleken diverse onderdelen van de constructie moeilijk bereikbaar en met name de constructie van het voorhuis gaat grotendeels schuil achter betimmeringen en metselwerk. Daardoor vertoont het beeld hiervan de nodige hiaten.

Achteraf gezien waren meer dendrochronologische boringen wenselijk geweest om een (nog) helderder beeld te krijgen van de bouwfases. Maar dit kan uiteraard alsnog plaatsvinden.

Al met al kijk ik terug op een verrassend en prettig onderzoek. Niet in de laatste plaats door de gastvrije ontvangst en proactieve medewerking van [REDACTED] tijdens de velddagen op 21 november en 5 december.

Verder ben ik [REDACTED] zeer erkentelijk voor de accurate notities die hij in 2002 over de historische bewoning van de boerderij maakte. Deze hebben mij snel op het juiste spoor gezet.

Ik hoop van harte dat dit onderzoek voldoende grond oplevert voor het verkrijgen van de monumentenstatus en positief bijdraagt aan de restauratieplannen.

[REDACTED]
Wijster, 10 december 2018

2. Vanaf de Brink vanuit het zuidoosten.

3. De Brink vanuit de voortuin.

4. Achterzijde vanuit het zuidwesten.

5. Perceel, gezien richting Dwingelder Es.

Samenvatting

Brink 44 is de laatste boerderij die resteert van de 16de- en 17de-eeuwse dorpsuitbreiding aan de west- en zuidzijde van de Brink van Dwingeloo.

De bouw (mogelijk her- of verbouw) vond blijkens dendrochronologische datering van de eiken gebintconstructie plaats in of kort na 1609, het jaar waarin het Twaalfjarig Bestand werd afgekondigd en het door oorlogsgeweld verwoeste Drenthe eindelijk weer vooruit kon kijken.

De constructie bevat oudere onderdelen uit de periode 1565 – 1570. Dit zijn vermoedelijk geen hergebruikte onderdelen van elders, maar overblijfselen van een voorganger die niet ongeschonden de eerste helft van de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1609) is doorgekomen.

Bijzonder is dat de boerderij met de voorgevel richting de Brink werd gebouwd. Destijds was het gebruikelijk dat de achterbaander naar de openbare ruimte was gekeerd. Mogelijk liep er ooit een weg achter het pand.

Waarschijnlijk is het bouwwerk gesticht door leden van de familie Barel(d)s. Nazaten van deze familie hadden de boerderij tot zeer recentelijk in eigendom, maar woonden er niet altijd. Lang werd de boerderij verpacht.

Ergens tussen 1654 en 1742 is de boerderij verkleind. Het achterste gebint werd verwijderd. Na 1832 werd de boerderij weer naar achteren uitgebreid met twee gebintvakken. De grens tussen het oude en nieuwe gedeelte is goed herkenbaar omdat voor de nieuwe constructieonderdelen naalddhout werd gebruikt.

In 1794 maakten de leemvakwerkgevels plaats voor bakstenen gevels. Ter hoogte van de pompstraat, direct achter het woongedeelte, werd een zijbaander gerealiseerd. Er kwam een stenen brandmuur en in het woongedeelte werden zoldering en gebintconstructie (met onderslagbalk) aangepast.

Waarschijnlijk in het Interbellum werden de potstallen vervangen door grupstallen, kreeg het stalgedeelte nieuwe zijgevels en werd de achtergevel aangepast.

In de jaren vijftig werd het woongedeelte ingrijpend gemoderniseerd, waarbij onder meer de voorgevel uit 1794 werd vervangen. Ook kreeg het pand een woonverdieping en een grote dakkapel op het zuiden. In 1960 verrees achter het pand een kapschuur die later werd uitgebreid met een veestalling. In de jaren zeventig en tachtig volgden enkele kleinere interne verbouwingen.

Hoge monumentwaarde

Naast de fraaie, goed bewaard gebleven gebintconstructie, is Brink 44 in het bezit van een gave, grotendeels 17de-eeuwse dakconstructie. Regels van de vroegere vakwerkconstructie zijn bewaard gebleven als muurplaat. De oude leemvloer is nog grotendeels aanwezig.

Het woongedeelte heeft zijn 19de-eeuwse zoldering behouden. Het bedrijfsgedeelte bezit nog grotendeels een historische gevelindeling met gave zijbaander. Binnen resteren veel agrarische kenmerken uit de vroege 20ste eeuw, zoals de koestallen met mestgruppen, voer- en mestgangen, stalpalen en hildezolders.

Hoewel de moderne voorgevel enigszins afbreuk doet aan de historische uitstraling, bezit de boerderij een hoge monumentwaarde vanwege de ouderdom en gave staat van de constructie (gebinten, dak, gebint- en muurplaten). Ook de beeldbepalende ligging aan een van de fraaiste brinken van Drenthe draagt daartoe bij.

De boerderij is representatief voor de historische dorpsontwikkeling van Dwingeloo en illustratief voor de wederopbouwperiode in Drenthe na de rampzalige eerste helft van de Tachtigjarige Oorlog.

Bouw- en bewoningsgeschiedenis

Dwingeloo heeft een opvallend grote centrale brink, die op de oudst bekende kaarten al aan alle zijden wordt omgeven door een dichte, vrij regelmatige bebouwing (7 – 9). Een zeldzame verschijningsvorm in Drenthe, want daar is de regelmaat in de oude dorpskernen meestal ver te zoeken.¹ Brinken waren bovendien vaak aan de rand van nederzettingen gesitueerd en daarom zelden rondom bebouwd.

Ook bij Dwingeloo is dat niet altijd het geval geweest. De vijf oer-erven van het dorp, die al in de 10de eeuw worden genoemd, lagen ten oosten en noordoosten van de Brink, tussen de huidige havezate Westrup en het schulthuis. In de 12de eeuw ontstond een tweede bewoningskern ten noorden van de Heuvelenweg rondom het adellijke 'Hof te Dwingeloo', de voorganger van de laatmiddeleeuwse havezaten Batinge en Entinge.² Westeinde was de derde middeleeuwse locatie, waarvan de bebouwing doorliep tot aan de havezate Oldengaerde.

De zuid- en westzijde van de Brink werden volgens de huidige opvattingen pas in de late 16de en de 17de eeuw bebouwd.³ We vinden hier een verkaveling van regelmatige, langgerekte percelen – vroeger de Hofakkers genaamd – die nogal afwijkt van de meer organische, blokvormige structuur in de oudere delen van het dorp. Terwijl aan de zuidkant diverse grotere boerderijen stonden, waren aan de westzijde vooral ambachtslieden en keuterboeren gevestigd, met daartussen een enkele wat grotere boer.⁴

Twaalfjarig Bestand

Brink 44 was een van deze grotere boerenbedrijven. De dendrochronologische dateringen wijzen op een bouwjaar in of kort na 1609 (zie pag. 41). Dit is niet geheel toevallig het jaar waarin het Twaalfjarig Bestand werd afgekondigd. De Drenten konden eindelijk weer vooruitkijken, na een gruwelijke oorlogsperiode vol brandstichtingen, plunderingen en moordpartijen, gevolgd door een tijd waarin buitenproportionele

belastingdruk de wederopbouw van de gehavende en ontvolkte dorpen onmogelijk maakte. Treffend zijn de onderdelen uit de zestiger jaren van de 16de eeuw die in de gebintconstructie zijn aangetroffen. Ze doen vermoeden dat hier een in de Tachtigjarige Oorlog verwoeste of verlaten boerderij werd hersteld of dat delen ervan bij de nieuwbouw werden hergebruikt.

Verkeerd om aan de Brink

Het is opvallend dat de meeste panden aan de westkant – ook Brink 44 – met hun voorgevel naar de Brink stonden (6). Tot diep in de 18de eeuw was het namelijk gebruikelijk dat boerderijen met hun achterkant, waar de baander zat, naar de openbare ruimte werden gebouwd. Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw, gebeurde dit ook wel met de zijgevel. Op die manier konden beladen oogst- en mestwagens gemakkelijk in en uit de stal worden gemanoeuvreerd.

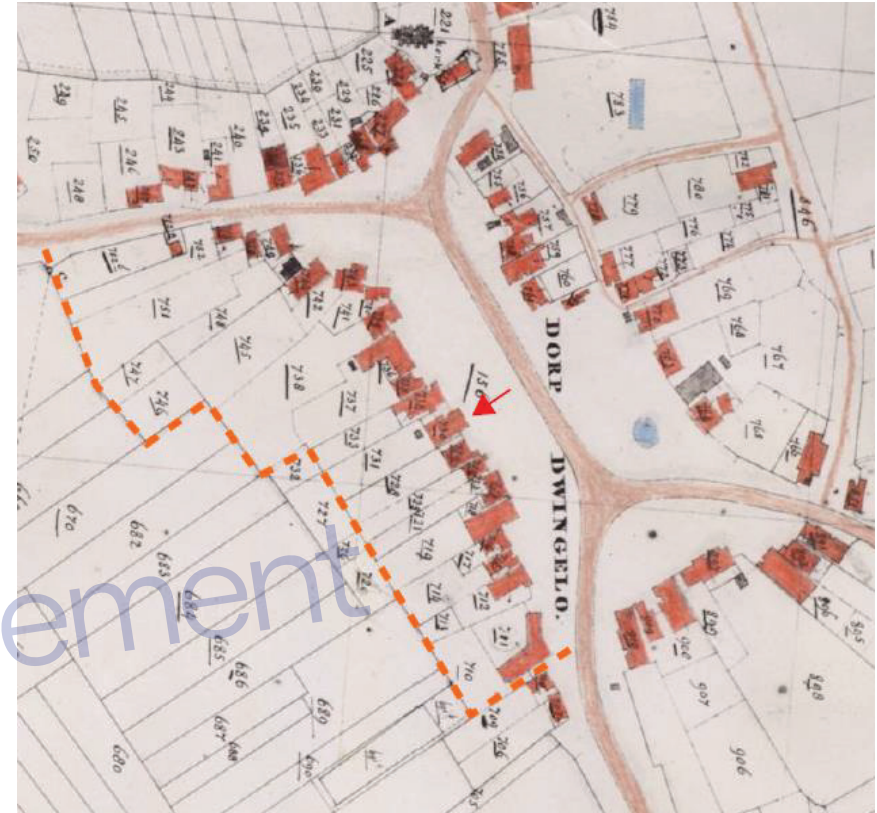

6. Veel boerderijen stonden met hun voorgevel naar de Brink gekeerd. (Afb. Dwingeloo in oude ansichten.)

Lag de boerderij daarentegen met de voorgevel aan de straat, dan moest er een lastige bocht worden genomen. Zeker als de panden, zoals aan de Brink, dicht opeen stonden. Om dit ongemak te minimaliseren kregen diverse boerderijen, waaronder Brink 44, in de late 18de of vroege 19de eeuw een opvallend ver naar voren geplaatste zijbaander, zoals te zien is op de kadastrale minuutplan van 1832 (7).

Toch zal het gros van de panden van oorsprong een achterbaander hebben gehad – simpelweg omdat de zijbaander voor 1750 vrijwel niet voorkwam. Mogelijk zijn sommige boerderijen in loop der tijd ‘omgepold’ waarbij de achterkant de voorkant werd. Bij Brink 44 was dit echter beslist niet het geval. De huidige voorkant was blijkens de bouwsporen altijd al de voorkant – of in elk geval sinds 1609.

Er moet dus ooit een weg achter de boerderijen hebben gelopen, mogelijk langs de houtwal die is weergegeven op de ‘Franse’ kaart van Dwingeloo uit 1811 (8). De wal liep van de Heuvelenweg naar het pad naar de begraafplaats tussen de huidige panden Brink 52 en Drift 22. Op de kadastrale minuut van 1832 is op deze plek echter niets te zien (7). De topografische kaart van 1920 toont daarentegen wel een zandweg (9). Mogelijk gaat het om de ‘Broodpastweg’ die voorkomt op de Veldnamenkaart van Wieringa.⁵

7. De Brink op de kadastrale minuut van 1832. Duidelijk komt de strokenverkaveling aan de westzijde naar voren. Veel boerderijen aan de westzijde zijn in het bezit van een zijbaander. Zo ook Brink 44 (pijltje). Gestippeld de veronderstelde achterweg.

8. De Brink op de Franse kaart uit 1811. Bij het pijltje de houtwal waarlangs mogelijk een pad liep.

9. Op de topografische kaart uit 1920 loopt inderdaad een zandpad achter de percelen langs.

Familie [REDACTED] en hun meiers

De eerste vermelding van een bewoner dateert uit 1642. Het gaat om een meier oftewel pachtboer, [REDACTED] genaamd (10). Hij pachtte de boerderij van molenaar [REDACTED] die even verderop op het huidige perceel Brink 35 woonde en al in 1640 in een grondbelastingregister voorkomt (11). Mogelijk hebben zijn voorouders de boerderij gebouwd.⁶

Meier van Sondria 2 Gavel	
Sondria Jan 17 1/2 muid: 2 spint	2700-0-
5 1/2 Dufmarkt (oortland)	990-0-
1/2 Maer	2500-0-
Sijns 2 Gavel	450-0-
	6720-0-

10. [REDACTED] staat in het grondbelastingregister van 1642 als meier van [REDACTED] vermeld. Huis en hof hebben een waarde van 450

Hindrik Badrol!	
3 muiden Conlant	180-0-
5 Dymatten (oor land)	900-0-
Den Half muidende voor raandels	625-0-
Den vande molen?	1500-0-
Huis en Hof!	300-0-

11. Pachtbaas [REDACTED] was blijken het grondbelastingregister van 1640 eigenaar van een windmolen ter waarde van 1500 gulden.

Na [REDACTED] wordt [REDACTED] als meier genoemd in het grondbelastingregister van 1654. De waarde van de boerderij wordt dan geschat op 188 Carolusguldens (12).⁷ Uit de haardstedengelden tussen 1672 en 1704 blijkt de boerderij te worden bewoond door [REDACTED],

de zoon van [REDACTED] Diens andere zoon [REDACTED] telde in het ouderlijk huis op Brink 35.

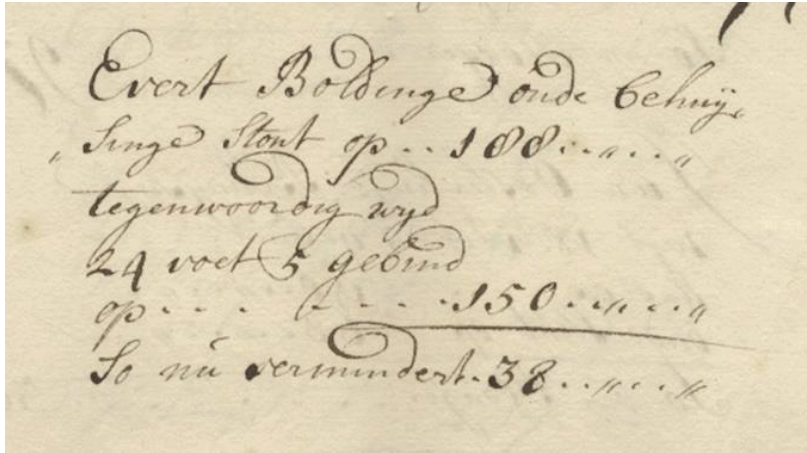
17 1/4 muiden en 2 spint Conlant	1390-0-
2 Dymatten (oor land)	1750-0-
3 Dymatten	188-0-
3 Dymatten	35-0-
5 Dymatten (oor land)	901-16/100
3 Dymatten (oor land)	4264-0-

12. In het grondbelastingregister van 1654 is [REDACTED] de nieuwe meier van [REDACTED]. Het huis staat nu met een waarde van 188 gulden te boek.

Het haardstedengeld was een soort OZB-belasting, die werd geheven naar de omvang van het huis, of op basis van het aantal paarden dat iemand bezat. Zo betaalde een boer met een 'vol huys' of met vier of meer paarden vier gulden, een boer met een 'half huys' of twee paarden twee gulden en een keuterboer één gulden. [REDACTED] staan vanaf 1672 voor twee gulden genoteerd, waaruit valt af te leiden dat ze als 'halve' boeren werden beschouwd.

Ingekort

De zoon van [REDACTED], weinig verrassend [REDACTED] genaamd, verpachtte de boerderij blijkbaar opnieuw. In 1742 wordt namelijk [REDACTED] als bewoner genoemd in het 'Register der nieuw getimmerde als oude verbeterde Huysen, Schuuren en Schaphocken' (13).⁸ Anders dan de naam doet vermoeden, staat het pand niet in dit register omdat het nieuw

13. In 1742 wou [redacted] op Brink 44. Zijn huis telt nog maar vijf gebinten en is flink in waarde verminderd.

was gebouwd of was verbeterd, maar omdat het was *ingekort*. In de bouwsporen is die verkleining goed terug te zien: blijkens de tekst telde de boerderij in 1742 vijf gebinten, maar uit de telmerkenreeks van de oudste, eiken gebintconstructie, blijkt overduidelijk dat er minimaal zes gebinten zijn geweest. Het eerste (destijds achterste) gebint ontbreekt (zie pag. 42 e.v.). De waarde van het pand lag in 1742 met 150 Carolusgulden dan ook een stuk lager dan de 188 Carolusgulden waarop het in 1654 was getaxeerd.

De haardstedenregisters die nu om de tien jaar werden bijgehouden, vermelden telkens nieuwe pachters: [redacted] (1754), [redacted] (1764), [redacted] (1774) en [redacted] (1784). Verpachter is ondertussen de kleinzoon van [redacted] getrouwd met [redacted].

Nieuwe gevels

Met hun zoon, die in 1794 in het haardstedenregister wordt vermeld, breekt [redacted] (molenaar) van beroep. Hoogstwaarschijnlijk maalde

14. De jaartalankers uit de voorgevel.

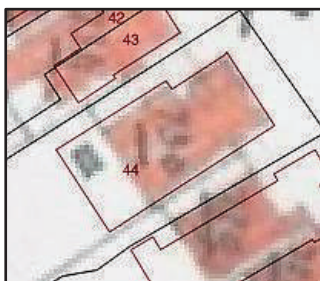

15. Dit fragment van een ansichtkaart uit 1928 is de enige bekende afbeelding van Brink 44 vóór de verbouwing in 1954. We zien hier de voorgevel uit 1794. De ramen hebben inmiddels een 19de-eeuwse roedeverdeling gekregen. (Afb. Dwingeloo in oude ansichten.)

hij op de sinds lang verdwenen standerdmolen die op de hoek van de Drift en de Esweg stond en uit 1688 dateerde.⁹

█ gaat de boerderij weer zelf bewonen. Hij laat in 1794 de boel grondig verbouwen, zo blijkt uit de jaartalankers die in de vroegere voorgevel hebben gezeten en die tijdens het onderzoek door █ weer boven water zijn gehaald (14). Ze fungeerden waarschijnlijk als muurankers voor de balken waarop de schoorstenen van de voorkamers rustten. Het woongedeelte kreeg bakstenen gevels ter vervanging van de oudere vakwerkgevels en werd met een brandmuur afgescheiden van het stalgedeelte. Ongetwijfeld werd het interieur naar de smaak van de tijd aangepast. Ook de huidige zijbaander moet in 1794 tot stand zijn gekomen. Het is onbekend of ook de zij- en achtergevels al in baksteen werden uitgevoerd, of dat dit pas later gebeurde.

In het laatste register uit 1804 staat de boerderij op naam van █
 █
 █
 █
 █ in huidige omvang bezat (16).

16. In 1832 is Brink 44 nog niet naar achteren uitgebreid, zo blijkt als we de huidige contouren over de kadastrale minuut uit 1832 leggen.

Rond 1840 ging de boerderij over op dochter █ Leffertdr. Zij was gehuwd met █ Ook hij zat weer in het molenaarsvak en was mede-eigenaar van zowel de korenmolen op de hoek van de Drift en de Esweg als van het exemplaar aan het Moleneind (17).

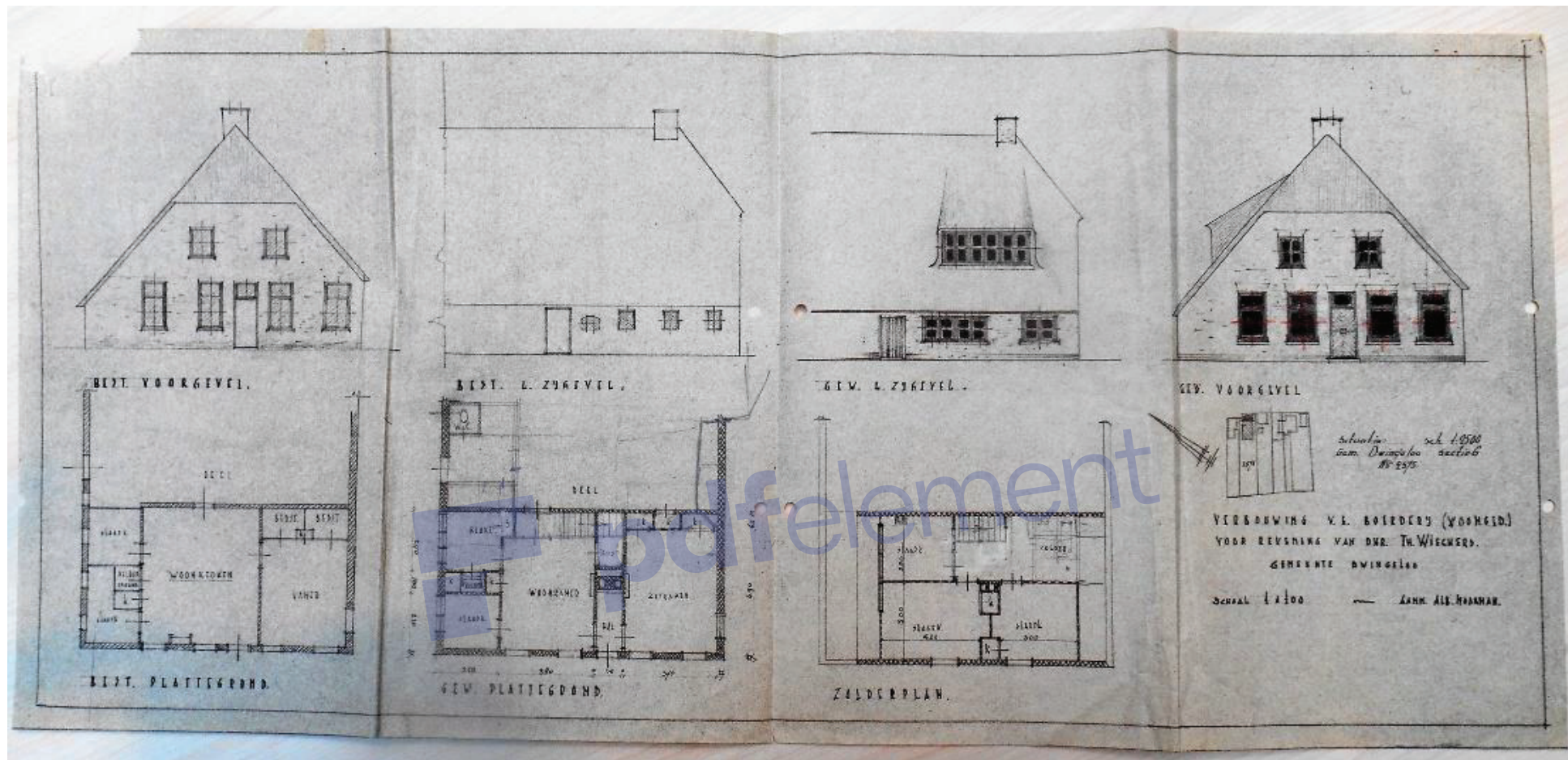
17. De molen aan het Moleneinde, afgebrand in 1919, was rond 1830 eigendom van █ en consorten. In het huis ernaast woonde rond 1900 de ontvanger Prakken. (foto: E.J. █)

Mogelijk is onder █ of diens zoon de boerderij naar achteren uitgebreid. Een deel van de oude muren is nog terug te vinden in de achtergevel, die aanvankelijk lager was opgemetseld (42 - 44).

In 1875 wordt de zoon van █ als eigenaar vermeld. Hij was gehuwd met █ Hun dochter, de jong overleden █ trouwde met █. Hij moet verantwoordelijk zijn geweest voor de modernisering van het stalgedeelte in de jaren twintig of dertig. Voor de ouderwetse potstallen kwamen grupstallen in de plaats. De zijgevels kregen de daarbij gebruikelijke indeling met om en om mestdeuren en gietijzeren stalraampjes (36, 45).

Modernisering

In 1944 komt de boerderij in handen van dochter █ gehuwd met █. Zij krijgen in 1951 vergunning voor een modernisering van het woongedeelte. In eerste instantie werd vooral het interieur aangepakt. Bedsteden verdwenen, er kwamen een keuken en een

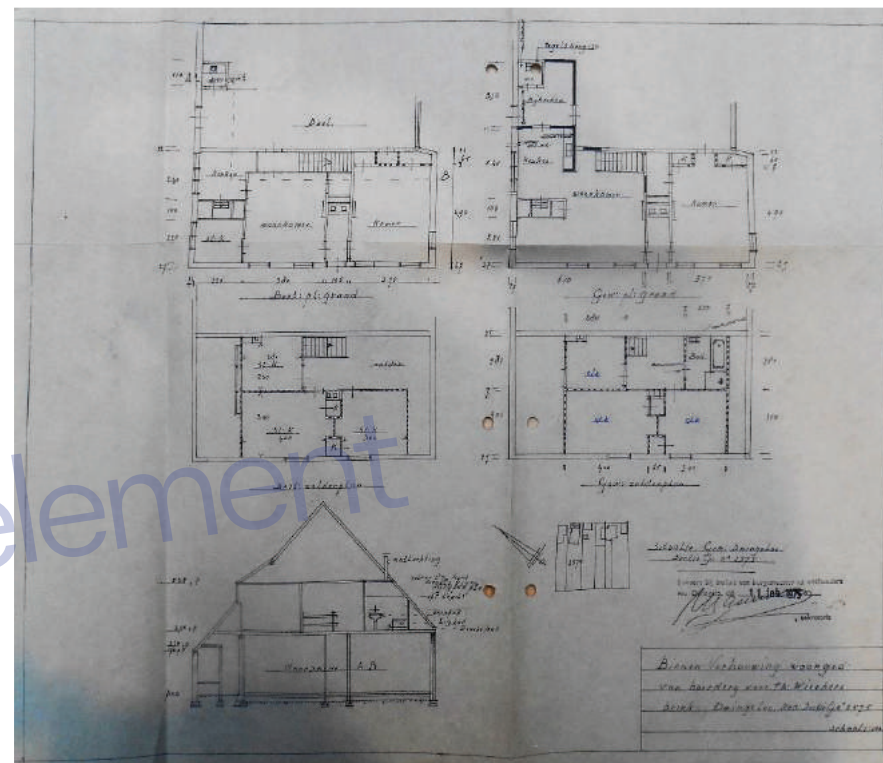
18. Tekening bij de bouwaanvraag uit 1951 met daarop de oude en nieuwe situatie.

toilet, bij de voordeur werd een halletje gecreëerd en er kwam een trap naar de zolder. Daar werden drie slaapkamers gerealiseerd. Op de zuidkant kreeg het dak een forse dakkapel (18).

Buiten werd aanvankelijk alleen de zuidgevel van het woongedeelte vernieuwd, waarbij aanzienlijk grotere ramen werden aangebracht. In 1954 werd ook de voorgevel opnieuw opgetrokken in een strakke machinale baksteen. Ondanks de voorwaarde van het gemeentelijke bouwtoezicht dat deze precies dezelfde vorm en indeling zou krijgen als de oude gevel *'zoals op de tekening is aangegeven'*, werd de vensterindeling toch iets aangepast. De geknikte windveren waren evenmin bij het origineel aanwezig.

In 1960 verrees achter de boerderij een kapschuur, die in 1967- '68 werd uitgebreid met een veestalling ter rechterzijde (20 - 21). In diezelfde periode werd de grote baanderdeur in de achtergevel aangebracht.

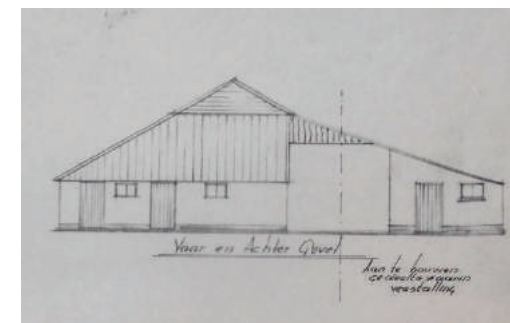
In 1975 werd de keuken iets vergroot en kwam er een bijkeuken in het aangrenzende deel van de pompstraat. Op de verdieping werd een badkamer gerealiseerd (19). In 1985 werd de woonruimte opnieuw aangepast. Daarbij verdwenen de kelder met opkamer, alsook enige kastruimtes. In het stalgedeelte achter het toilet en de bijkeuken werd een grotere wasruimte annex bijkeuken gerealiseerd. Het bezit was inmiddels overgegaan op zoon [REDACTED], gehuwd met [REDACTED]. Zij heeft het pand in 2018 verkocht aan [REDACTED] eigenaar van de even verderop gelegen monumentale pannenkoekenboerderij de Zaagkoele (Brink 36).

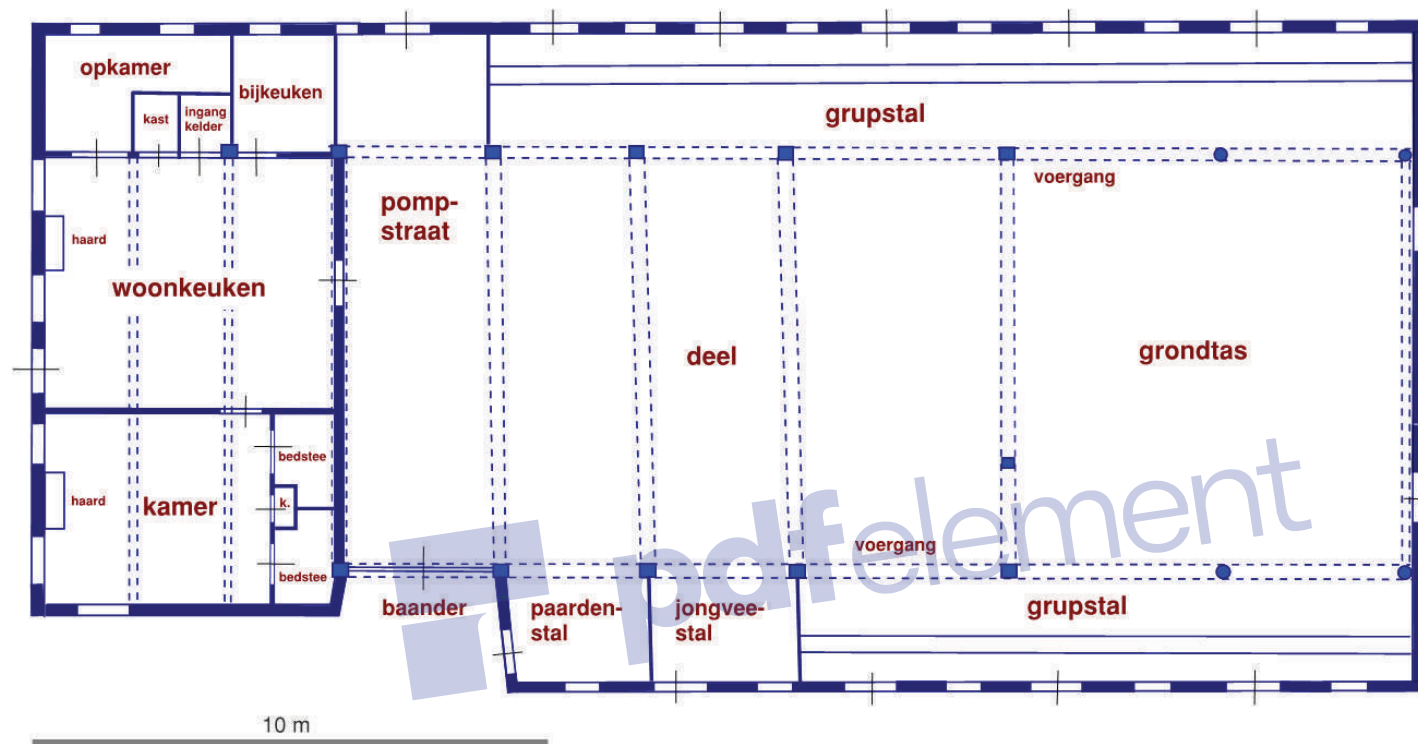

19. Tekening aanpassingen woongedeelte, 1975.

20. De kapschuur uit 1960 met in rood de veranderingen van de gemeentearchitect.

21. De kapschuur met uitbreiding uit 1967.

22. Deze plattegrond geeft aan hoe de ruimtes tot circa 1950 werden gebruikt. Er waren toen al grupstallen gekomen op de plaats van de ouderwetse poststallen. Daar werd de mest niet verzameld in de grup of mestgoot, maar bedekte men de uitwerpselen telkens met een laagje stro, heideplaggen of ander organisch materiaal. De dieren kwamen zo steeds iets hoger te staan. Daarom lagen de bodems van de potstallen diep.

Vanaf de grondtas werd hooi opgeslagen, vaak tot hoog onder het dak. Op de slieten boven de deel lag aanvankelijk de ongedorste graanoogst, die op de leemvloer stukje bij beetje werd gedorst. Met de opkomst van oogstmachines verloor deze opslag aan betekenis en kwam hier meestal ook hooi te liggen. Ook op de lage hildezolders boven de koestallen werd hooi en gereedschap opgeslagen. De 'zaadzolder' boven het woongedeelte werd aanvankelijk niet voor bewoning gebruikt – al sliep hier soms een knecht of meid – maar voor de opslag van het gedorste graan of andere oogstproducten.

Bouwhistorische beschrijving exterieur

23.

Algemeen

Brink 44 is van oorsprong een hallehuisboerderij van het langsdeeltje die werd omgebouwd tot een dwarsdeeltje met een teruggeplaatste baander of *baanderhoek* in de noordelijke zijgevel. De voorgevel is richting de Brink gekeerd, de achterkant richting de Dwingelder Es (de Hofakkers).

Het pand heeft buitenwerks een lengte van 27 meter; het bedrijfsgedeelte is 13 meter breed en het woongedeelte ruim 11,50 meter. De nok van het dak reikt tot circa 9,80 meter.

Voorgevel

De voorgevel dateert uit 1954. Het metselwerk is opgetrokken in halfsteens verband (spouwmuur) met een hardgrauwe, machinale baksteen van 21.5 X 10 x 5 cm (waalformaat) en een 10-lagenmaat van 68 cm. Er is gemetseld en gevoegd met een cementmortel. De gevel steekt iets uit ten opzichte van de oudere zijgevel (25).

Links onderin, op maaiveldniveau, bevindt zich een kelderraam van de verdwenen melkkelder (24). Het venster van de voordeur zit middenin de gevel en heeft een bovenlicht. Er zijn vier zesruits raamvensters op de begane grond en twee vierruits raamvensters op de verdieping, alle uit de bouwtijd.

De raamvensters zijn onderaan voorzien van bakstenen lekdorpels; erboven bevinden zich *strekse bogen* of *hanekammen* in het metselwerk. Aansluitend op het rieten dak is de gevel afgezet met houten windveren.

24.

25.

26.

Noordgevel woongedeelte

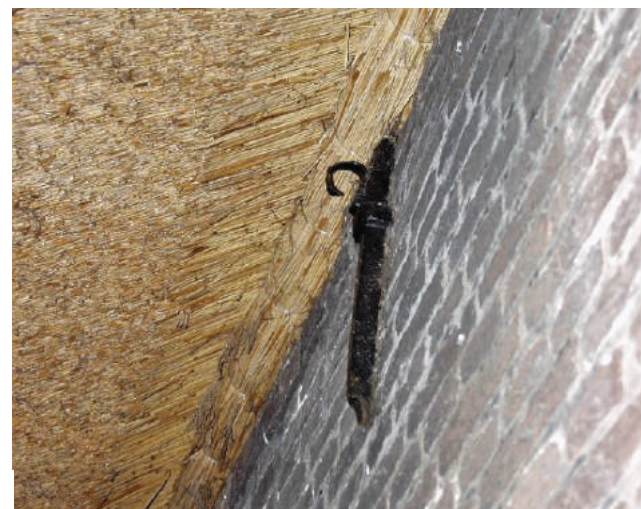
De noordgevel van het woongedeelte vormt samen met de linkergevel van de baanderhoek de enige resterende buitengevel uit 1794 (26). Hij bestaat uit bakstenen van het formaat 21,5/22 x 10,5 x 4,5 cm en heeft een tienlagenmaat van 51/52 cm. Er is gemetseld in kruisverband met een kalkmortel. Onderaan de gevel is een blauwgrijs geverfde, gepleisterde spatrand aangebracht.

Het zesruits raamvenster is van eenzelfde makelij als de vensters in de voorgevel. Het vervangt een eerder exemplaar, zoals blijkt uit herstelwerk in de dagkanten (27). Boven het kozijn zit een eenvoudige rollaag.

Kleurverschillen en kleine onregelmatigheden in het metselwerk rechts van het raamvensters verraden een lang geleden dichtgezet deurvenster (27). De muurankers van de twee zolderbalken bezitten een zeldzaam krulletje (28).

27. Rood: hersteld metselwerk. Geel: lang geleden dichtgezet venster.

28.

Baanderhoek

De teruggeplaatste zijbaander met een ondiepe *onderschoer*, is in 1794 aangebracht ter vervanging van een achterbaander. Hij bevindt zich ter hoogte van de voormalige *pompstraat*, het gebintvak grenzend aan het woongedeelte. Hier bevond zich, zoals de naam al aangeeft, de pomp.

De iets schuin toelopende gevels maakten het in- en uitrijden gemakkelijker. Het erf werd daartoe bestraat met veldkeien, en direct voor de baanderdeur met gele klinkertjes (30). De paarden gingen naar binnen via het zijdeurtje rechts, waarachter zich de paardenstal bevond (29).

In de blinde gevel links hebben vroegere bewoners hun initialen in de bakstenen gekerfd – een veelvoorkomend gebruik (33). Het metselwerk is gelijk aan dat van het aangrenzende woongedeelte.

De rechtergevel is net als de aangrenzende noordgevel van het stalgedeelte opgetrokken van vroeg 20ste-eeuwse vormbakstenen van 21 x 10 x 5 cm (waalformaat). Het metselverband is kruisverband en de tienlagenmaat bedraagt 64 cm. Onderaan zien we weer de grijsblauwe gepleisterde spatrand. Het bovenste gedeelte bestaat uit verticaal beshot.

De baanderdeur is aangebracht tussen twee gebintstijlen. De met wiggen verankerde pennen van de ankerbalken zijn buiten goed zichtbaar (34 - 35).

De 20ste-eeuwse baanderdeur heeft schotwerk van vellingdelen en (oudere) smeedijzeren duimen en gehengen. Het linkerdeel bevat een tweeruits raampje, het rechterdeel een loopeur (31).

Tussen de bovendorpel en de doorlopende muurplaat van het woongedeelte is een eikenhouten zoldering aangebracht (32).

29.

30. Straatje van ijsselsteentjes.

31.

32.

33. Inscripties in bakstenen van de baanderhoek.

34.

35.

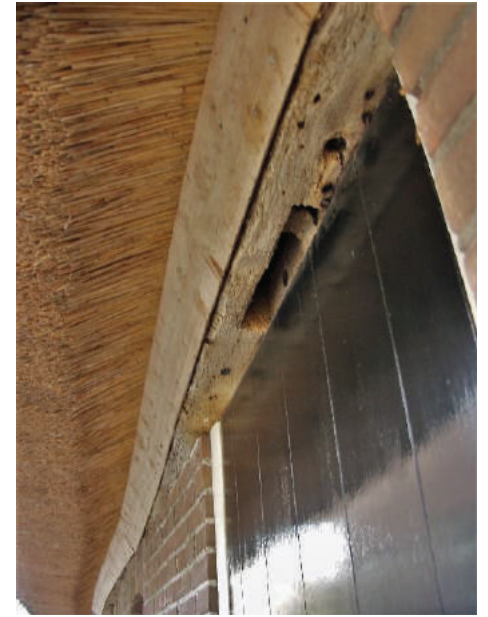
36.

Noordelijke zijgevel

De gevel van 1,50 meter hoogte is qua metselwerk gelijk aan de rechter baandergevel en ook hier is de gestuukte spatrand te vinden (36).

Er zijn vier mestdeurvensters, waarvan de 'deurtjes' van plaatmateriaal zijn en niet meer functioneren. Hang- en sluitwerk ontbreken. In de gevelvlakken zijn vijf gietijzeren stalraampjes met bakstenen lekdorpels aangebracht.

Als muurplaat is de bovenregel van de 17de-eeuwse vakwerkwand gebruikt (uitgezonderd de achterste 5,80 m). De pengaten voor de muurstijlen en de ronde gaten voor de staken waartussen de twijgen werden gevlochten, zijn goed waarneembaar (37 - 40).

37. Pengat muurstijl en gaten voor staken vlechtwerkwand.

38. Uiteinde muurplaat/ vakwerkregel baander.

39. Gaten voor staken vlechtwerkwand (pijlen).

40. Muurplaat binnen, met inkepingen deurstijlen.

Achtergevel

De achtergevel is tot ca. 1,50 m. hoogte in kruisverband gemetseld. Daarboven is het metselwerk halfsteens. Na ruim 3 m. gaat de gevel over in een gepotdekseld houten gedeelte van zwartgeteerde lariks planken (41).

Links bevindt zich een staldeurvenster en middenin een baanderdeurvenster. Beide zijn zwartgeteerd. Deze vensters zijn pas aangebracht na 1960. Rechts zit een rechthoekig gietijzeren stalraam uit de jaren dertig of veertig van de 20ste eeuw.

Het steens gemetselde gedeelte links van de staldeur is opgetrokken uit dezelfde vroeg 20ste-eeuwse vormbakstenen als de noordelijke zijgevel (21 x 10 x 5 cm). Hier is een dichtgezet venstertje te zien (42). De handvormstenen van het gedeelte tussen stal- en baanderdeur zijn minstens een eeuw ouder. Ze hebben afmetingen van 22 x 11 x 4/4,5 cm. met hier en daar een dikker exemplaar. De tienlagenmaat bedraagt 59 cm. (43).

Rechts van de baanderdeur zien we eerst een laag handvormstenen en vervolgens een strook vormbakstenen. Rond het gietijzeren raam zijn de dichtgezette contouren van een groter venster zichtbaar (44). Het halfsteens gedeelte bestaat uit machinale bakstenen van 21 x 10 x 5,5 cm. en heeft een tienlagenmaat van 68 cm.

42 - 44. Bouwfaserings in de achtergevel: **1:** handvormsteen 22 x 11 x 4/5 cm, steens muur. **2:** vormbaksteen 21 x 10 x 5 cm, steens muur. **3:** vormbaksteen 21 x 10 x 5,5 cm, halfsteens muur. **4:** dichtgezet / verkleind venster. **5:** hoekinzet zuidelijke zijgevel.

Zuidelijke zijgevel

De zuidgevel is ter hoogte van het stalgedeelte vrijwel het spiegelbeeld van de noordgevel (46), alleen is het metselwerk voorzien van een snijvoeg (47). Ook aan deze kant zijn de mestdeurtjes niet meer origineel.

Opnieuw is de oude vakwerkregel hergebruikt als muurplaat (48).

Op de plaats van de huidige hoofdentree, zat oorspronkelijk de deur naar de pompstraat. Zowel het deurvenster als het metselwerk rondom zijn bij een van de naoorlogse verbouwingen vervangen.

Rechts ervan bevindt zich nog één 'oud' (d.w.z. vroeg 20ste-eeuws) muursegment met gietijzeren stalraam. Daarnaast is de gevel vernieuwd in 1951. De machinale baksteen wijkt nauwelijks af maar is vermetseld met cementspecie in plaats van een kalkmortel. Dit gedeelte telt twee moderne vensters met tussendorpel (twee maal vierruits en tweemaal tweeruits) (45).

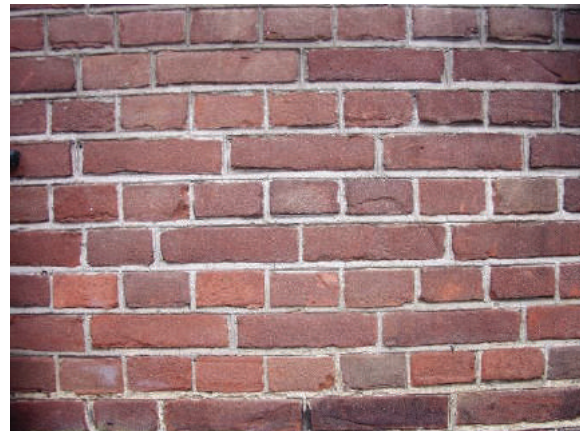
Op de hoek is met een iets lichtere machinale steen de inzet van de drie jaar later opgetrokken voorgevel zichtbaar (45).

45. Zuidelijke zijgevel. Rechts het gedeelte uit 1951.

46.

47. Metselwerk met snijvoeg.

48. Muurplaat annex vakwerkregel.

49.

Dak

Het dak is gedekt met riet. Het is aan de voor- en achterkant afgewolfd.

De knik in het dak – typerend voor veel oudere Drentse boerderijen – is in dit geval tamelijk extreem (49). De bovenste daksporen moesten aanzienlijk steiler worden gesteld dan de onderste, om de forse nokhoogte van ruim 9,50 m. te kunnen bereiken.

Boven het woongedeelte en de baander is de kier tussen dak en muur afgewerkt met een rietrol of *wiepe* (28, 32).

Aan de zuidkant bezit het dak een forse rietgedekte dakkapel uit 1951, met drie aaneengeschakelde vieruitsramen (51). Op de nok staan aan de voorzijde twee schoorstenen. Aan de achterzijde is het riet samengebonden tot een toefje als nokbeëindiging (50).

50.

51.

Schuur

Achter het pand staat een doorrijkschuur die in 1960 werd gebouwd als kapschuur en zeven jaar later werd uitgebreid met een veestalling. Het bouwwerk is maximaal 17,60 m. lang en ongeveer even breed. De hoogte bedraagt 5,70 m.

De schuur is gebouwd in traditionele stijl met een viertal rondhouten dekbalkgebinten en gepotdekselde, zwartgeteerde houten buitenwanden.

Het dak is gedekt met asbest golfplaten. Het lessenaarsdak van de garage aan de voorzijde heeft daarentegen oudhollandse (of 'holle') dakpannen (53).

In de stal zijn nog veel elementen aanwezig die aan de vroegere functies herinneren, waaronder varkensstallen, paardenboxen, de wagenstalling en een hooizolder (54 - 55).

Ter weerszijde van de achterste doorrit zijn eikenhouten balken gebruikt. Pengaten en telmerken wijzen erop dat ze uit een oude boerderij of schuur afkomstig zijn, mogelijk uit het pand zelf (56 - 57).

54.

55.

56. Gehakt telmerk (cirkel) in hergebruikte stijl.

57. Pengat in hergebruikte stijl.

Bouwhistorische beschrijving interieur

Indeling woongedeelte

Door de diverse verbouwingen in de 20ste eeuw resteren van de historische indeling van het voorhuis alleen de brandmuur en de muur tussen de noordelijke woonkamer en het halletje.

De gladgestuukte oude brandmuur is opgetrokken onder de ankerbalk van het gebint met het telmerk VI (58). Het gedeelte boven de ligger (dus op de verdieping) is waarschijnlijk modern, al viel dit niet te controleren.

Het halletje, alsmede de in het verlengde liggende tussenruimte en de schoorsteenkanalen, kwamen tot stand in de jaren vijftig (59).

Oorspronkelijk gaf de voordeur direct toegang tot de woonkamer.

Ook de kastwand in de noordelijke woonkamer dateert uit de vijftiger jaren. Deze bevindt zich ter plekke van de voormalige bedstedewand. De iets lagere zoldering geeft aan tot hoever de bedsteden kwamen (60).

58. Geschilderde eiken ankerbalk boven de brandmuur.

59. Halletje bij voordeur.

60. Plafond is lager boven vm. bedsteden.

61. Plafond noordelijke woonkamer.

62. Plafond zuidelijke woonkamer.

Zoldering

De zoldering van beide kamers is, met uitzondering van het moderne schuine gedeelte, in zijn huidige vorm vermoedelijk in 1794 tot stand gekomen. Het gaat om een enkelvoudige balklaag met twee zware eiken balken en vijf lichtere, vermoedelijk grenen exemplaren (61 - 62). De hart-op-hartafstand bedraagt ca. 85 cm. De eiken balken zijn aan de noordkant in de gevel opgelegd, waar ze zijn verankerd met een muuranker (28).

Een van de balken lijkt aan de zuidkant te worden gesteund door de staander met het telmerk V. Mogelijk zit hierboven nog een onderslagbalk of een andere dwarsverbinding, maar hoe de constructie hier precies verloopt, valt door betimmeringen niet waar te nemen.

Tussen twee zolderbalken bevindt zich de *wiemel*, waaraan vroeger de worsten te drogen hingen (63).

63.

64.

65. Dakspoor in badkamer.

66. Eiken 'drempel' boven ankerbalk.

Verdieping

Een trap uit de vijftiger jaren leidt vanuit de zuidelijke woonkamer naar de verdieping. Hier bevinden zich een overloop en een vijftal kamers, alle uit de tweede helft van de 20ste eeuw (64).

In de badkamer is een eikenhouten dakspoor zichtbaar (65). Links van de trapopgang bevindt zich een zware eiken 'drempel' (66). Deze lijkt bij de onderliggende ankerbalk te horen, maar de functie is onduidelijk.

Onder de vloerbedekking van de kamers is de oude grenen vloer zichtbaar (67).

67.

Indeling stalgedeelte

Van de indeling die het stalgedeelte had toen dit nog een agrarische functie vervulde, is vrij veel bewaard gebleven. Om te beginnen de deel met een nog grotendeels ongeschonden leemvloer (69). Vermoedelijk zet deze zich voort onder het gedeelte waar beton ligt.

In de noordelijke en zuidelijke kubbing zijn gedeelten van de koestallen met mestgrup en stalpalen bewaard gebleven (70 - 71). Aan de zuidkant is ook nog de lage hildezolder boven de koestal aanwezig, zij het niet meer in de originele vorm. In het noordelijke deel is naast de baander de ruimte van de voormalige paardenstal nog herkenbaar (74). Ernaast bevindt zich een getralied hondenhok (72).

Boven een deel van de gebinten ligt een slietenzolder (68). De pompstraat is opgeofferd aan woonruimte, met uitzondering van het stuk bij de baander. Hier is goed te zien dat de oude brandmuur uit bakstenen bestaat van 21,5/22 x 10,5 x 4,5 cm, hetzelfde formaat als in de buitengeve wordt aangetroffen. Het betreft een steens muur (73). Boven dit gedeelte is van de voormalige roodgeverfde vloerplanken uit het woongedeelte een zoldering aangebracht (75).

69.

70. Grupstal zuidkant.

71. Grupstal noordkant.

72. Hondenhok.

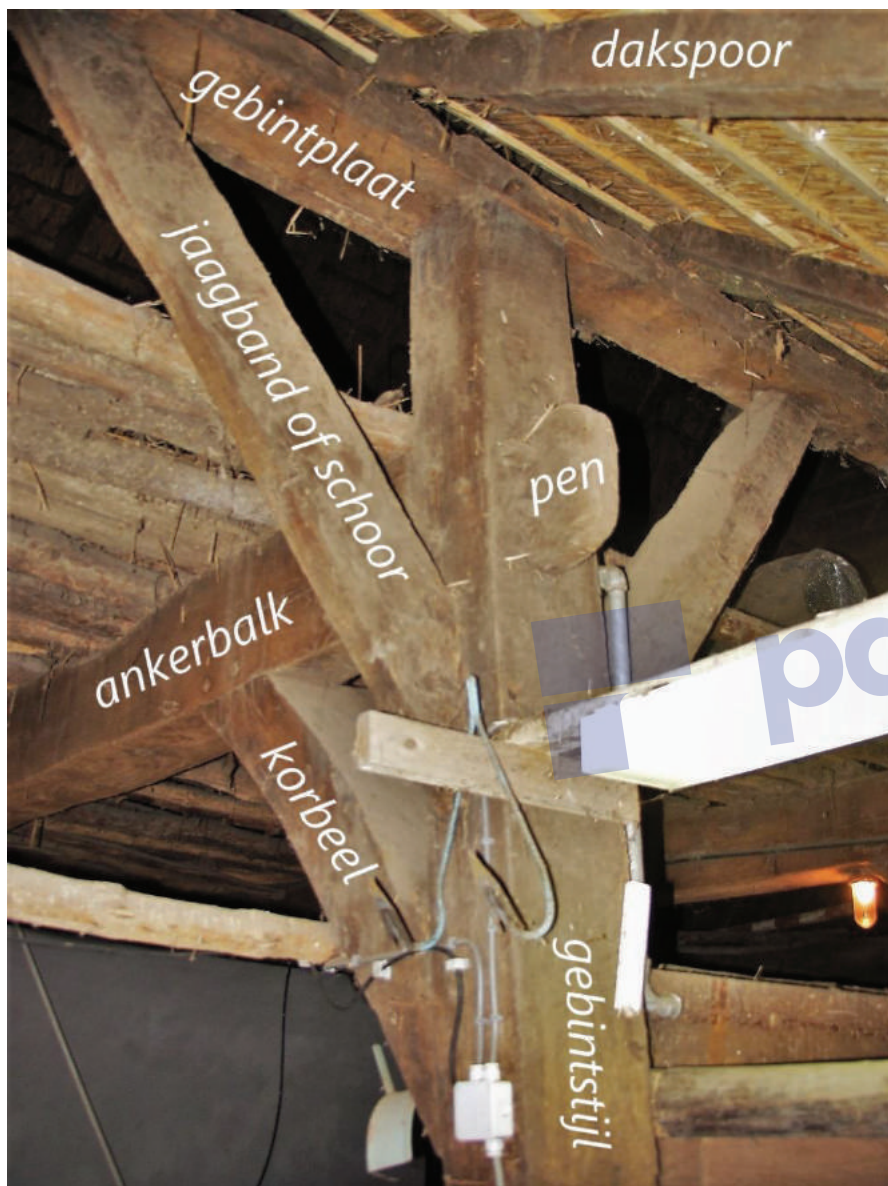
73

74. Voormalige paardenstal.

75.

76. Onderdelen van een ankerbalkgebint, zoals genoemd in de tekst.

Bouwhistorische beschrijving constructie

Telmerken

De eiken gebintconstructie is zeer grondig voorzien van telmerken, merktekens die de timmerman aangebracht om de verschillende onderdelen op de juiste plek te kunnen monteren. Meestal werden ze alleen aangebracht op de achterzijde van jaagbanden en gebintstijlen, maar hier zijn alle onderdelen, ook korbelen en ankerbalken genummerd, vaak op meerdere plekken.

Aan de noordkant zijn de meeste telmerken met een guts gezet, wat een ronde inkeping geeft, maar diverse onderdelen zijn – soms dubbelop – geritst met een ritsmes, wat lange krassen oplevert. Aan de zuidkant zijn de langere telmerken geritst, en kortere vermoedelijk met een beitels ingehakt (72 - 82).

De telmerkenreeks loopt op vanaf de achterzijde en begint bij twee (dus // of oo) aangezien het eerste eiken gebint bij een verkleining van de boerderij is verdwenen (zie ook pag. 42). Nadien werd de boerderij weer uitgebreid met gebinten van naalddhout. Deze zijn voor zover zichtbaar niet genummerd.

Eiken gebintconstructie

De eiken gebintconstructie bestaat uit een vijftal degelijke en zwaar uitgevoerde ankerbalkgebinten, bovenlangs verbonden door gebintplaten, waarop de daksporen zijn gepend (83). Vier van de vijf gebintstellen zijn vrijwel intact, op de verdwenen hildebalken en hier en daar een verwijderde jaagband na. Alleen de zuidelijke vierde gebintstijl is tot aan de ankerbalk afgezaagd. Het bovenstuk met de jaagbanden is wel bewaard gebleven. Een deel van de constructie ter hoogte van het woongedeelte is geheel onzichtbaar door verbouwingen.

De ankerbalken variëren in omvang van 29/31 x 36/47 cm. – wat erg fors is naar Drentse begrippen. Hun lengte (exclusief de pen) bedraagt circa 7,60 m. De doorrijhoogte onder de balken is 2,85 m.

77. Gekrast of geritst telmerk III.

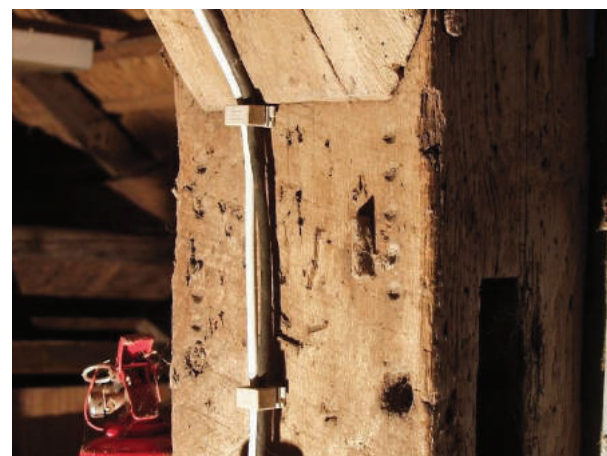
78. Gehakte III naast pengat hildebalk.

79. Gehakte IIIII in jaagband.

80. Gegutste ooooo in ankerbalk,

81. Aan twee kanten met ooooo genummerde stijl.

82. Geritste IIIII in gebintstijl.

Veel gebintstijlen vertonen een bewust aangebrachte scheefstand (84). Ook de korbelen zijn niet recht maar iets getoogd. Het zijn typische kenmerken van de oudere, 16de- en 17de-eeuwse gebinten.

De stijlen zijn 3,60 m. hoog en variëren in omvang van 26,5/29 x 22/23 cm. Uitzondering is de zuidelijke staander van het vijfde eiken gebint, genummerd met **VI**, die een kopmaat bezit van 27 cm in het vierkant. Hieruit valt af te leiden dat deze stijl behalve de ankerbalk ook een onderslagbalk heeft gedragen (of dat nog steeds doet, dit viel door ommetselingen en aftimmeringen niet te controleren). Het pengat van het korbeel van deze onderslagbalk en gaten voor toognagels zijn deels zichtbaar (85 - 88).

In het woongedeelte aan de zuidzijde steunt een vrijstaande gebintstijl, genummerd met een **V** de vermoedelijk in 1794 aangepaste zoldering (90). Ankerbalk, korbeel en jaagbanden ontbreken. Zeer waarschijnlijk is deze staander ooit verplaatst, maar door aftimmering van het bovenste gedeelte is het verloop niet zichtbaar. Hoewel het telmerk eveneens een vijf aangeeft, gaat het hier vermoedelijk niet om het eerdergenoemde afgezaagde stuk van de gebintstijl genummerd met **IIII**. Helaas is ook daar door latere verbouwingen geen goed zicht op mogelijk.

Ter vervanging van het afgezaagde deel werd een meter of twee naar het midden een nieuwe steunbalk geplaatst. Deze forse grenen balk is recentelijk verwijderd, maar wel bewaard gebleven. Hij ligt in de grup van de noordelijke koestal. Diepgestoken pengaten voor een raamwerk verraden dat het hier om een deel van een molenroede gaat (91). Niet zo gek als we bedenken dat diverse eigenaren en bewoners molenaars zijn geweest.

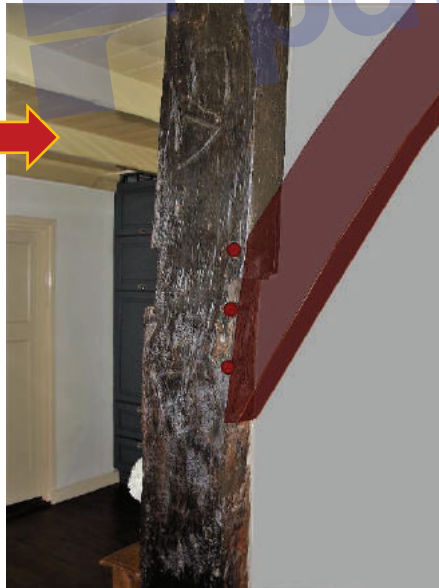
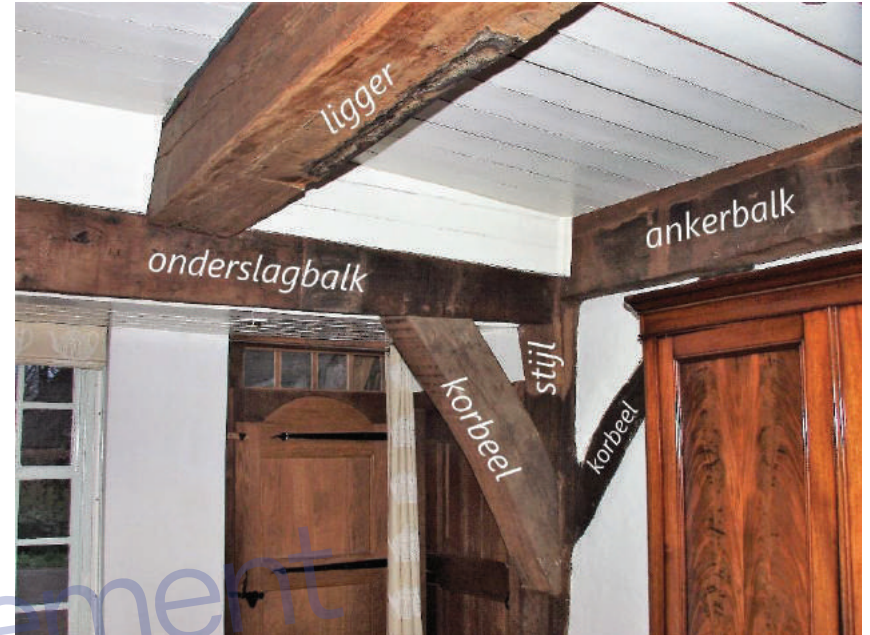
Ter weerszijde van de baanderdeur zijn de jaagbanden van de stijlen verwijderd (93 - 94). Die zaten in de weg als hier een hoogbeladen wagen langs moest. Ook het verplaatste tweede gebint mist aan de westzijde zijn eiken jaagbanden. Er zijn nieuwere voor in de plaats gekomen van naalddhout. Een van de eiken jaagbanden bezit een verkeerd telmerk, namelijk een **I**. Deze moet dus van het verwijderde eerste gebintstel afkomstig zijn (91).

83.

84.

89. Onderslagbalkconstructie in de 'Prakkehof' te Meppen. Een vergelijkbare constructie heeft ook Brink 44 waarschijnlijk bezeten.

85 - 86. Stijl voor onderslagbalk met telmerk VI..

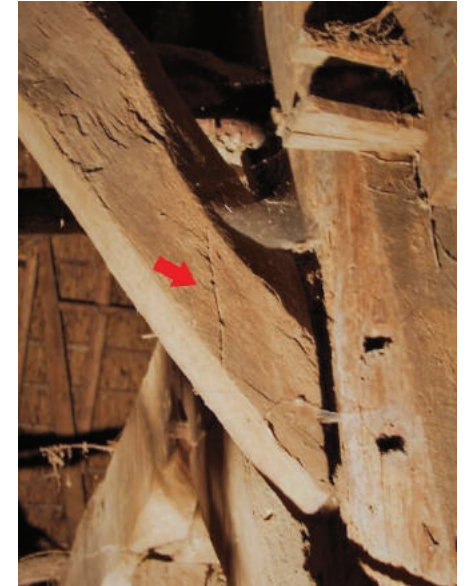
87 – 88. Situering van het tweede korbeel, behorend bij de (verdwenen?) onderslagbalk.

90. Vrijstaande gebintstijl woonkamer.

91. Voormalige steunbalk gemaakt van de roede van een molenwiek.

92. De eiken stijl met nummer oo heeft een jaagband met een I.

93 – 94. De pengaten van verwijderde jaagbanden en een hildebalk laten zien dat zich op de plaats van de baander ooit een gewoon gebintvak bevond. Achter de pleisterlaag van de brandmuur zit een korbbeel verstopt (rode lijnen)

Het tweede gebint heeft nog een opvallend kenmerk: naast de noordelijke gebintstijl is onder de ankerbalk een tweede, lichtere eiken stijl geplaatst (96). Het gaat om een baanderdeurstijl, die eveneens afkomstig moet zijn geweest van het verdwenen eerste gebint. De stijl heeft de gebruikelijke afmetingen van 20 x 22 cm en bezit gaten voor de (verwijderde) duimen, bedoeld voor de gehengen van de baanderdeur (97).

Niet duidelijk is of de stijl hier werd herplaatst met het oog op de forse krimpseur in de ankerbalk (98) of in verband met een nieuwe baanderdeur die na de verkleining van het pand op deze plek werd gereliseerd. Middenin de ankerbalk zien kepen waaraan eveneens deurstijlen bevestigd kunnen zijn geweest (95).

De afstand tussen de gebinten onderling (de gebintvakken) schommelt tussen de 2,62 en 2,81 m. maar bedraagt tussen het tweede en derde gebint 3,84. Uit sporen in de gebintplaat blijkt dan ook dat dit gebint met ongeveer een meter naar achteren werd verplaatst (99 - 102). De verkleining van de boerderij werd door deze verruiming van het gebintvak dus deels gecompenseerd.

95. Inkepingen ankerbalk II.

96. Deurstijl voormalige baanderdeur onder gebint II.

97. Gaten voor de duimen.

98. De ankerbalk vertoont een flinke krimpseur onder de hergebruikte stijl.

99 - 100. Toen de boerderij werd ingekort, werd het laatste gebintvak met ongeveer een meter vergroot. Dat is vooral goed te zien aan sporen in de gebintplaat aan de noordzijde: de rechter jaagband werd opnieuw gepend in het pengat van de gebintstijl. De stijl zelf kwam op de plek van de overbodig geworden linker jaagband.

101 - 102. Beëindigingen van de oorspronkelijke, eiken gebintplaten (rood) aan de zuid- en noordzijde. De gebintplaten stopten bij de daklijn (of de achtergevel) van het ingekorte pand, direct na het laatste eiken gebint. Ze werden later afgeschuind ten behoeve van de las met de 19de-eeuwse gebintplaat.

103.

104.

Grenen constructie en houten achtergevel

Na 1832, waarschijnlijk pas in de tweede helft van de 19de eeuw, werd de achterkant met twee forse gebintvakken uitgebreid. De nieuwe gebinten van rondhout (vermoedelijk grenen) wijken sterk af van de oorspronkelijke ankerbalkgebinten. Het exemplaar tegen de achtergevel is een dekbalkgebint (104). Bij het andere gebint is de ligger bewust weggelaten (103). Hierdoor was het mogelijk om hooi vanaf de hier aanwezige grondtas hoog op te tasten, zonder dat er een balk in de weg zat. De gebinten zijn voorzien van lange gezaagde schoren.

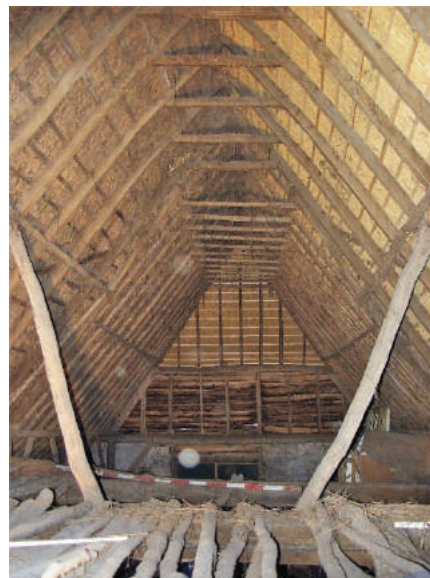
Boven het achterste gebint is van sporenhout de constructie voor de gepotsdekselde achterwand opgetrokken. Deze structuur draagt een zware eiken dwarsplaat waarop de daksporen van het wolfeind rusten (105). Het kan hier gaan om de ingekorte ankerbalk van het verdwenen eerste gebint, die bijna altijd lichter was uitgevoerd dan de overige ankerbalken.

105.

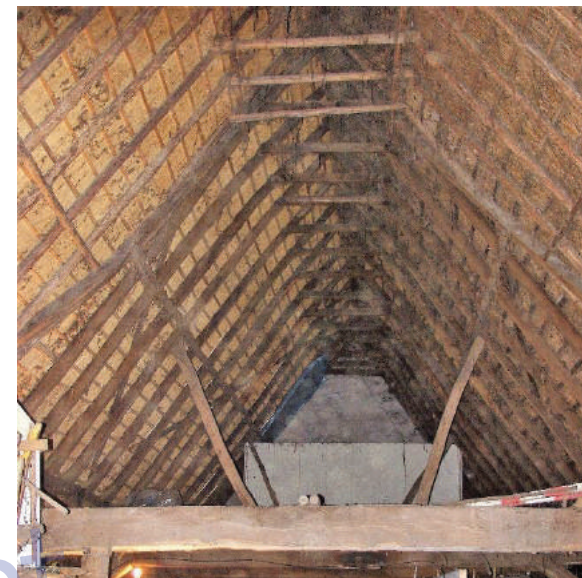

106. Eiken windverband (schuine planken) en gording (horizontaal).

107.

108.

Dakconstructie

Zoals alles bij Brink 44 zijn ook de eiken daksporen voor Drentse begrippen stevig uitgevoerd. Doorbuiging is er dan ook nauwelijks, mede doordat het windverband nog deels aanwezig is en het dak middenin van een gording werd voorzien en op diverse plekken werd geschoord (106). De hart-op-hartafstand van de sporen bedraagt 90 cm. Bovenin zijn ze horizontaal verbonden met hanenbalken (107). Aan de zuidzijde zijn nog veel historische eiken rietlatten bewaard gebleven.

Schuine daksporen aan beide zijden geven duidelijk aan waar de (ingekorte) oude boerderij eindigt en de 19de-eeuwse uitbreiding begint (109 - 110). In het nieuwere deel zijn de sporen en hanenbalken van naalddhout.

109 - 110. De schuine daksporen geven aan waar het dak eindigde vóór de achterwaartse uitbreiding in de 19de eeuw.

Dendrochronologische dateringen

Voor het dendrochronologische onderzoek zijn zes boringen verricht, verdeeld over twee ankerbalken, drie korbelen en één gebintstijl, alle van eikenhout (quercus).

Mede dankzij het grote aantal jaarringen is de betrouwbaarheid van de monsters zeer hoog (99,99 procent). Drie keer viel het jaar en seizoen waarin de bomen werden gekapt exact te bepalen. Dit was mogelijk door de aanwezigheid van een spintgrens (de overgang van hard kernhout naar zacht spinthout) en een wankant (de overgang van spinthout naar schors). De veldatum voor het korbeel van het zesde gebint was de herfst/winter (H/W) van 1608, voor de ankerbalken van het derde en zesde gebint de herfst/winter van 1609.

Voor het korbeel van het derde gebint ligt de datering wat ruimer, namelijk op 1612 plusminus 8 jaar. Dit betekent dat de veldatum ergens tussen 1604 en 1620 ligt. Het is dus aannemelijk dat ook deze balk uit 1609 dateert. Eikenhout werd in verband met de snelle uitharding doorgaans binnen een of twee jaar na de kap verwerkt. Daarna viel het met de gereedschappen van destijds nog nauwelijks te bewerken. De gebinten zijn dus met grote waarschijnlijkheid **tussen 1609 en 1611** vervaardigd.

Hiermee is de leeftijd van de boerderij nog geen uitgemaakte zaak. Het korbeel van het vierde gebint (genummerd met **III**) en de staander van het zevende gebint (genummerd met **VI**) zijn met geschatte veldata **rond 1564 – 1569** namelijk een stuk ouder.

De eiken uit beide fases moeten afkomstig zijn geweest uit de directe omgeving, aangezien de uitkomsten telkens het beste overeenkomen met de referentiecurves van Drenthe (NL7801.DRE) of de nabijgelegen Duitse gebieden Zuidelijk Emsland (DE4982.EL), de Ems-Hunte-regio (DE4901.EMS) en Bentheim (DE4840.NOH). Deze vertonen weinig verschillen met de Drentse curve.

De grenen of vuren gebinten werden niet gedateerd. Ze behoren tot de 19de-eeuwse bouwphase die (ruim) na 1832 plaatsvond.

Dendrodateringen van de houtmonsters

[illegible]

Verklaring van de afkortingen: Oriëntering (O, Z, W, N) = windrichting
 Classificering: (1) = hout dat voor de eerste keer gebruikt is, (2) = hergebruikt hout, R = hout voor een reparatie.
 C = hout voor de completie van een constructie
 Datering: H/W = herfst/winter - V/Z = voorjaar/zomer
 *** = monster is niet geschikt of kan niet gedateerd worden
 BALK = rekenbalkje gemiddeld van de monsters

De monsters voldoen niet aan de eisen die voor een betrouwbare dendrochronologische datering gelden.
De uitkomst van de dateringen is niet zeker. De synchronisatie met de referentiecurve heeft grenswaarden bereikt.
Goede tot zeer goede monsters. De uitkomst van de dateringen kan als zeker beschouwd worden.

Obergraving voor de referentiecurve die gebruikt is: DRE: NL, Drenthe, EL: südl. Emsland, EMS: EMS-HUNTE-GEBIET, NOH: Obergerfschaft Bentheim

Interpretatie onderzoeksgegevens

In het hoofdstuk over de bouw- en bewoningsgeschiedenis en de bouwhistorische beschrijving van de constructie is al het nodige gezegd over de bouwfasen, de verkleining en vervolgens vergroting van het pand en over de diverse verbouwingen. Hieronder wordt nog iets dieper ingegaan op de bouwsporen die tot bepaalde conclusies hebben geleid.

1565 of 1610?

Is Brink 44 nu een boerderij uit ca. 1610 waarin elementen van een oudere boerderij uit ca. 1565 zijn hergebruikt? Of gaat het om een boerderij uit 1565 met vernieuwingen van rond 1610? Om die vraag eenduidig te beantwoorden zijn eigenlijk te weinig dendrochronologische monsters genomen.

Een argument voor de eerste variant is dat tenminste twee van de vijf eiken gebintstellen uit de periode rond 1610 dateren.

Een argument voor de tweede variant is dat een van de 16de-eeuwse dateringen afkomstig is van de belangrijke gebintstijl nummer VI, die als onderdeel van een onderslagbalkconstructie representatief is voor de constructieve opzet die de boerderij in beginsel heeft gehad. Vooral nog is uit niets gebleken dat het hier om een hergebruikt onderdeel zou gaan.

Bij hergebruikte elementen worden vaak afwijkende telmerken aangetroffen die niet in de nummering passen. Bij Brink is weliswaar een dubbele telmerkenreeks aanwezig, aangebracht met verschillende gereedschappen, maar de nummering is – op één duidelijk verklaarbare uitzondering na – wel consistent. Dit doet vermoeden dat er inderdaad een ingrijpende renovatie heeft plaatsgevonden van een oudere constructie.

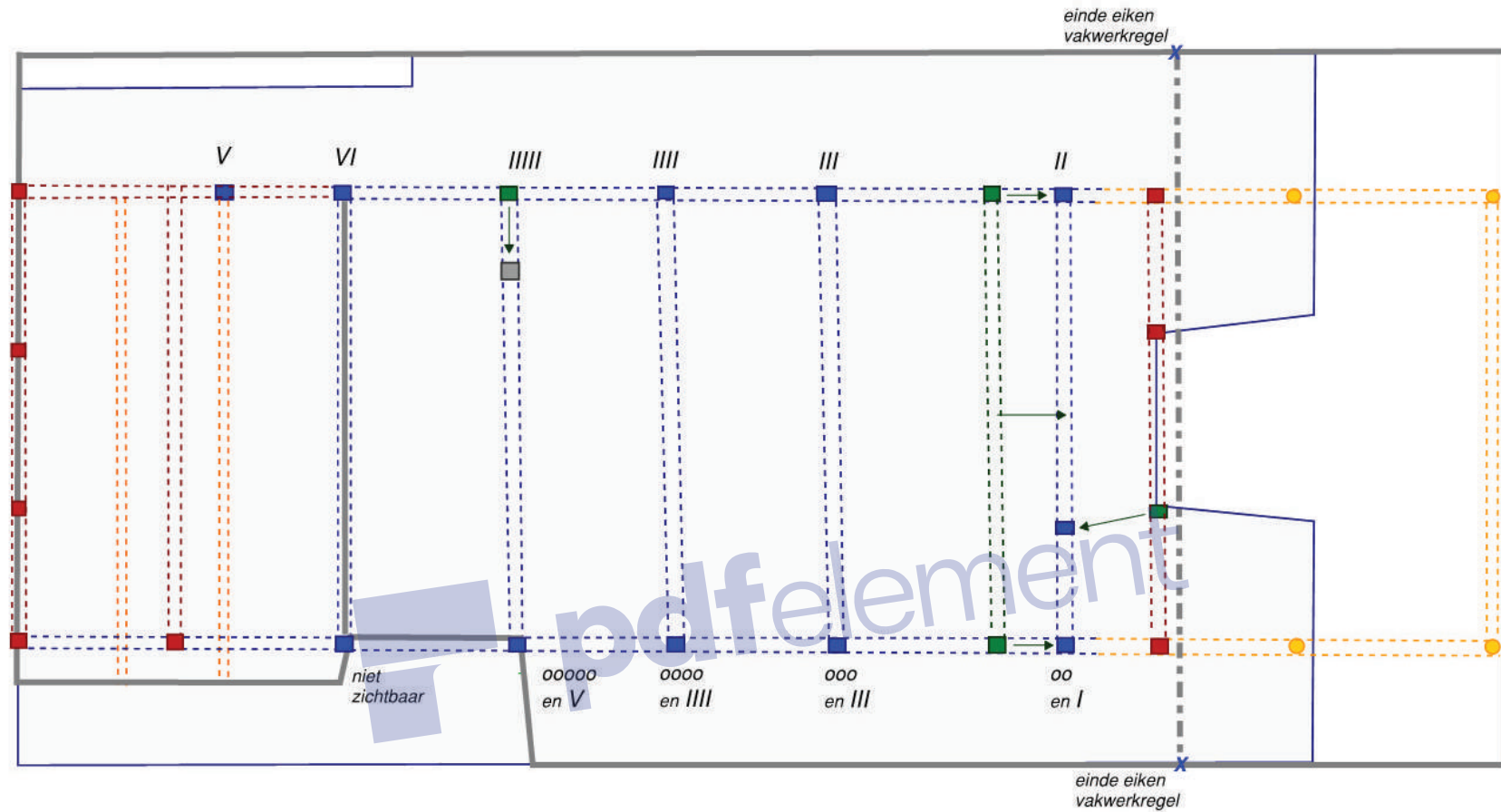
Verkleining achter of ook voor?

Een andere belangrijke vraag is hoe het nu met de verkleining zit. Het staat buiten kijf dat het achterste gebint, genummerd met een I ergens tussen 1654 en 1742 werd verwijderd. Dat blijkt overduidelijk uit de bouwsporen en bovendien daalde de waarde van de 188 naar 150 gulden. Toch lijkt het erop dat de boerderij in de praktijk nauwelijks kleiner werd.

Het eerste gebint, dat bij vrijwel alle Drentse boerderijen was uitgevoerd dan de rest, telde constructief gezien niet zo erg mee. Door het zware tweede gebint en meter naar achteren te verplaatsen, kon het gewicht van het iets steiler gemaakte dak dan ook gemakkelijk worden opgevangen. Als we ervan uitgaan dat de vakwerkregels die zijn hergebruikt als muurplaat nog op hun originele plek liggen – en dat ligt voor de hand omdat de daksporen eraan bevestigd waren – verdwenen aldus eigenlijk alleen de stalruimtes ter weerszijde van de onderschoer (zie situatietekening 111).

Een truuk om minder belasting te betalen? Dat zou kunnen, maar de ontvangers waren natuurlijk niet gek. Het pand werd in 1742 voor 38 gulden lager ingeschat. Dat is 8 gulden meer dan je zou verwachten bij een verkleining met één gebint, wat vreemd is als de feitelijke verkleining eerder een half gebintvak bedroeg. Misschien vond de belangrijkste krimp dan ook niet zozeer plaats aan de achterkant, maar in het woongedeelte. Mogelijk hing deze samen met een aanpassing van de onderslagbalkconstructie.

Ook het uiterlijk van de huidige achtergevel roept vragen op. Aan de sporen in het metselwerk te zien lijkt het stenen gedeelte aanvankelijk niet hoger te zijn geweest dan de zijgevels. In dat geval was een veel groter gedeelte van hout, tenzij natuurlijk een deel van de muur werd afgebroken. De gebruikte 18de-eeuwse handvormstenen zullen overigens zijn hergebruikt. De grote baanderdeur kwam hier pas in de jaren zestig van de 20ste eeuw en mogelijk stamt ook de kleinere deur uit die tijd.

111. Fasering Brink 44

- ---- Bestaande eiken gebintconstructie ca. 1610 (deels ca. 1565)
- ---- Verplaatste onderdelen gebintconstructie ca. 1610 (ca. 1565)
- ---- Verdwenen onderdelen gebintconstructie ca. 1610 (ca. 1565)
- Aangepaste zoldering 1794
- Steunbalk van afgezaagde molenroede 1794 of later
- ---- Bestaande gebintconstructie naalddhout, 2e helft 19de eeuw
- Huidige contouren boerderij
- Omvang boerderij voor verkleining tussen 1654 en 1742
- Verloop achtergevel na verkleining
- ooo III Telmerken

Interne waardestelling

De interne waardestelling kent waarden toe op de verschillende onderdelen van het pand. Daarbij worden de volgende waarden gehanteerd:

Hoge monumentwaarde (blauw)

Beschermenswaardige onderdelen die van wezenlijk en onlosmakelijk belang zijn voor het gebouw en de bouwhistorische ontwikkeling. Zij dienen te allen tijde gerespecteerd te worden. Bij schade moet uitgegaan worden van herstel en behoud van een maximum aan oorspronkelijk materiaal.

Positieve monumentwaarde (groen)

Beschermenswaardige onderdelen die voor de afleesbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebouw veel waarde bezitten. Behoud is gewenst, maar aanpassing of verandering is mogelijk. Voorwaarde is dat het onderdeel als dusdanig herkenbaar blijft.

Attentiewaarde (oranje)

- Overige onderdelen die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebouw van (enig) belang zijn en waarvan behoud mogelijk, maar niet noodzakelijk is.
- Waardevolle elementen die van elders (binnen of buiten het pand) afkomstig zijn. Handhaving is mogelijk maar niet noodzakelijk.

Indifferente monumentwaarde (geel)

- Onderdelen die niets of weinig aan de waarde van het gebouw toevoegen en ook geen wezenlijke rol spelen in de ontwikkelingsgeschiedenis. Behoud is mogelijk maar niet noodzakelijk.
- Verstorende elementen waarbij verwijdering wenselijk is.

Buitengevels

Bij Brink 44 hebben extern alleen de noordgevel van het woongedeelte en de baander hoge monumentwaarde. De noordgevel omdat dit het enige overblijfsel is van de eerste bakstenen muur uit 1794; de baander vanwege zijn gave, beeldbepalende voorkomen en betekenis voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het pand.

De overige gevels van het bedrijfsgebouw hebben een positieve waarde gekregen. Zijgevels met een afwisseling van mestdeurtjes en gietijzeren raampjes vind je als vroeg 20ste-eeuwse aanpassing bij veel boerderijen. Erg bepalend voor het eigen karakter van deze boerderij zijn ze dus niet.

Wel een hoge waarde bezitten de eiken muurplaten van de zijgevels als overblijfselen van de vroegere leemvakwerkconstructie.

De achtergevel met zijn verschillende bouwfases en houten bovenkant is daarentegen wel heel typerend voor het pand. Maar deze gevel lijkt grotendeels vrij recentelijk (d.w.z. na 1950) tot stand te zijn gekomen. De bouwhistorische waarde ligt hoe dan ook hoger dan bij de zijgevels.

De voorgevel en het gedeelte van de zuidelijke zijgevel hebben, inclusief raam- en deurvensters, een indifferente waarde. Die kwalificatie wordt tegenwoordig niet meer per definitie gegeven aan gebouwen of bouwfases uit de wederopbouwperiode. Maar voor een hogere waardering moet er op z'n minst een architectonische 'handtekening' in het ontwerp zichtbaar zijn. Dat is hier niet het geval; de gevel is een moderne navolging van de oude gevel, die bovendien is ontdaan van enkele details en onregelmatigheden die de oude gevel juist z'n charme gaven.

Binnenmuren

Van de binnenmuren hebben de brandmuur uit 1794 (alleen het gedeelte onder het gebint) een hoge waarde, alsook de vroegere scheidingsmuur tussen de twee voornaamste woonvertrekken.

Alle overige binnenmuren, zowel op de begane grond als de verdieping, zijn bij verbouwingen vanaf 1951 tot stand gekomen en bezitten een indifferente waarde. Dat geldt ook voor de schoorstenen.

Vloeren

Ook de vloeren op de begane grond hebben een indifferente waarde, met uitzondering van de leemvloer – die waarschijnlijk onder het beton doorloopt. De vloer van het halletje bij de voordeur, met zijn voor de vijftiger jaren typerende dubbelhard gebakken tegeltjes verdient een attentiewaarde.

Ook de mestgruppen met koeienstandplaatsen hebben een attentiewaarde als belangrijke herinnering aan de functie van het gebouw.

Woongedeelte

De zoldering van het woongedeelte tot aan de brandmuur heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het indifferente schuine gedeelte, maar inclusief de zoldervloer.

Alle kamer- en kastdeuren en de trap naar boven hebben een indifferente waarde.

Gebintconstructie

De gebintconstructie bezit in zijn geheel een hoge monumentwaarde, waarbij het eiken gedeelte uiteraard het waardevolst is. Het jongere gedeelte is echter van belang als onderdeel van de ontwikkelingsgeschiedenis en vanwege de hoofdvorm van het gebouw.

Dakconstructie

Ook bij de dakconstructie zijn de eiken onderdelen het waardevolst, maar het gehele dak bezit vanwege de hoofdvorm en afleesbare bouwgeschiedenis een hoge monumentwaarde. De waarde is overigens inclusief gordingen, dakschoren en eiken rietlatten.

Schuur

De schuur is niet in de waardestellingstekening opgenomen. Het gebouw is waarschijnlijk te jong om als monument in aanmerking te komen.

Attentiewaarde bezit het zeker, gezien de traditionele bouwwijze en de duidelijk aanwezige agrarische gebruiksgeschiedenis. Dergelijke kapschuren uit de periode 1945 – 1970 worden steeds zeldzamer. De hergebruikte eiken balken kunnen bij het hoofdgebouw gehoord hebben.

Overig

De keibestrating en het gele klinkerstraatje bij de baander bezitten een hoge monumentwaarde.

Voor twee onderdelen is een waarde toekenning enigszins arbitrair omdat ze geen vast onderdeel van het pand meer uitmaken. Toch vertellen ze mede het verhaal van de bouwgeschiedenis en zouden daarom minimaal een positieve monumentwaarde moeten krijgen. Het gaat om de jaartalankers die uit de voorgevel afkomstig zijn en het jaartal 1794 vormen en om de in of na 1794 geplaatste en recentelijk weer verwijderde molenroede annex steunbalk onder gebint V.

Buitengevels

 HW: noordgevel (m.u.v. het raamvenster); baanderhoek met baanderdeur- en paardenstaldeurvenster; eiken muurplaten van de zijgevels.

 PW: achtergevel en zijgevels stalgedeelte (incl. gietijzeren stalraampjes maar excl. mest- en staldeuren).

 IW: voorgevel en zuidgevel voorhuis met daarin aanwezige raam- en deurvensters; mestdeurtjes stalgedeelte.

Binnenruimte

 HW: brandmuur; scheidingsmuur tussen de twee voorkamers; de gehele gebintconstructie met stijlen, liggers, korbelen, jaagbanden (schoren) en gebintplaten; balkenzoldering boven de twee voorkamers.

 PW: leemvloer.

 AW: vloer halletje; grup en grupstallen; zoldering boven baander (binnenzijde); slietenzolder.

 IW: alle overige binnenmuren, (kast)wanden en plafonds; schoorstenen; trap naar verdieping.

Zolder en dak

 HW: grenen vloer boven oude woongedeelte; de gehele dakconstructie; rieten kap.

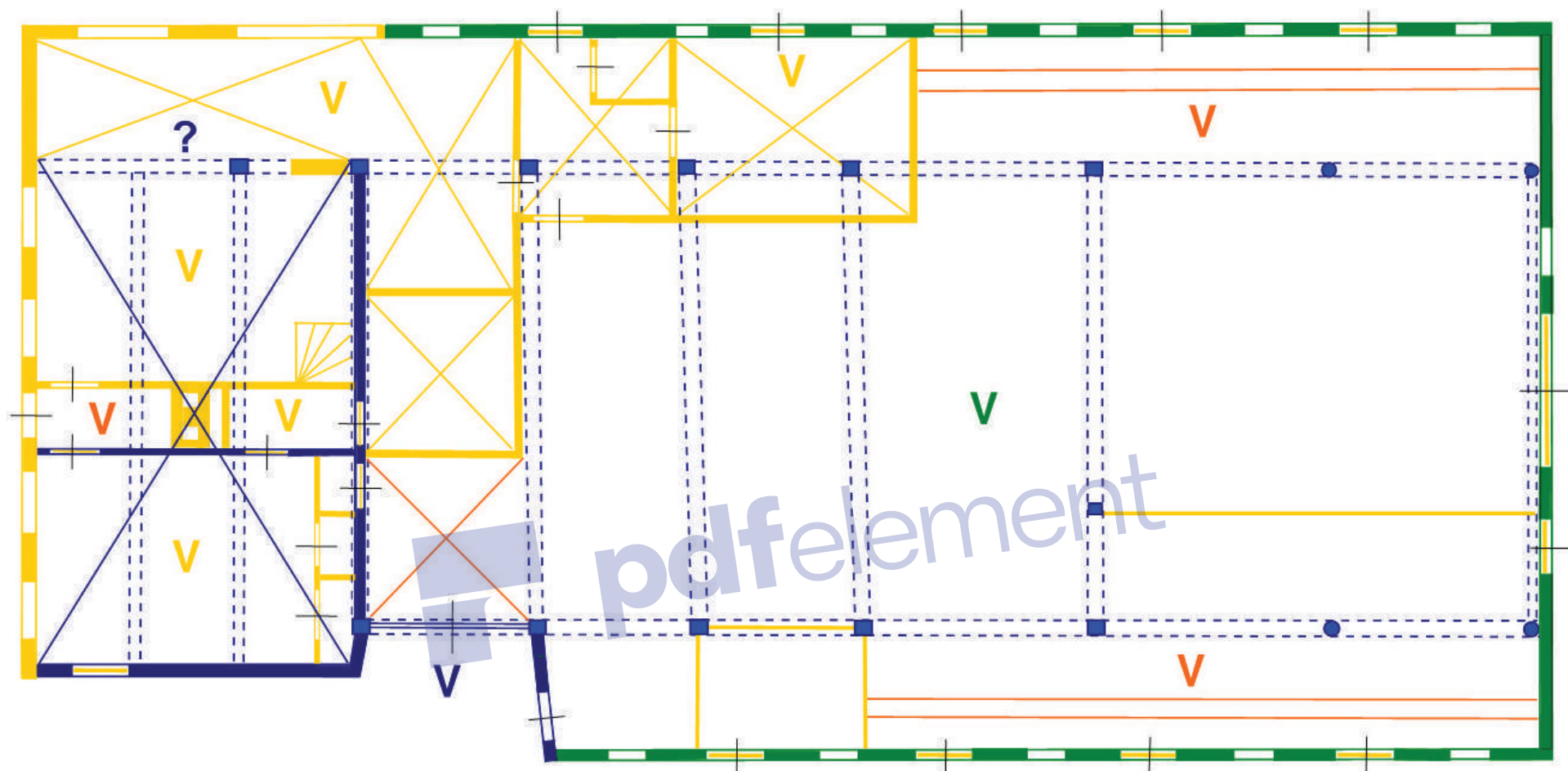
 IW: alle wandjes en plafonds op de verdieping, dakkapel rieten dak.

Overig

 HW: flintenbestrating; klinkerbestrating baander.

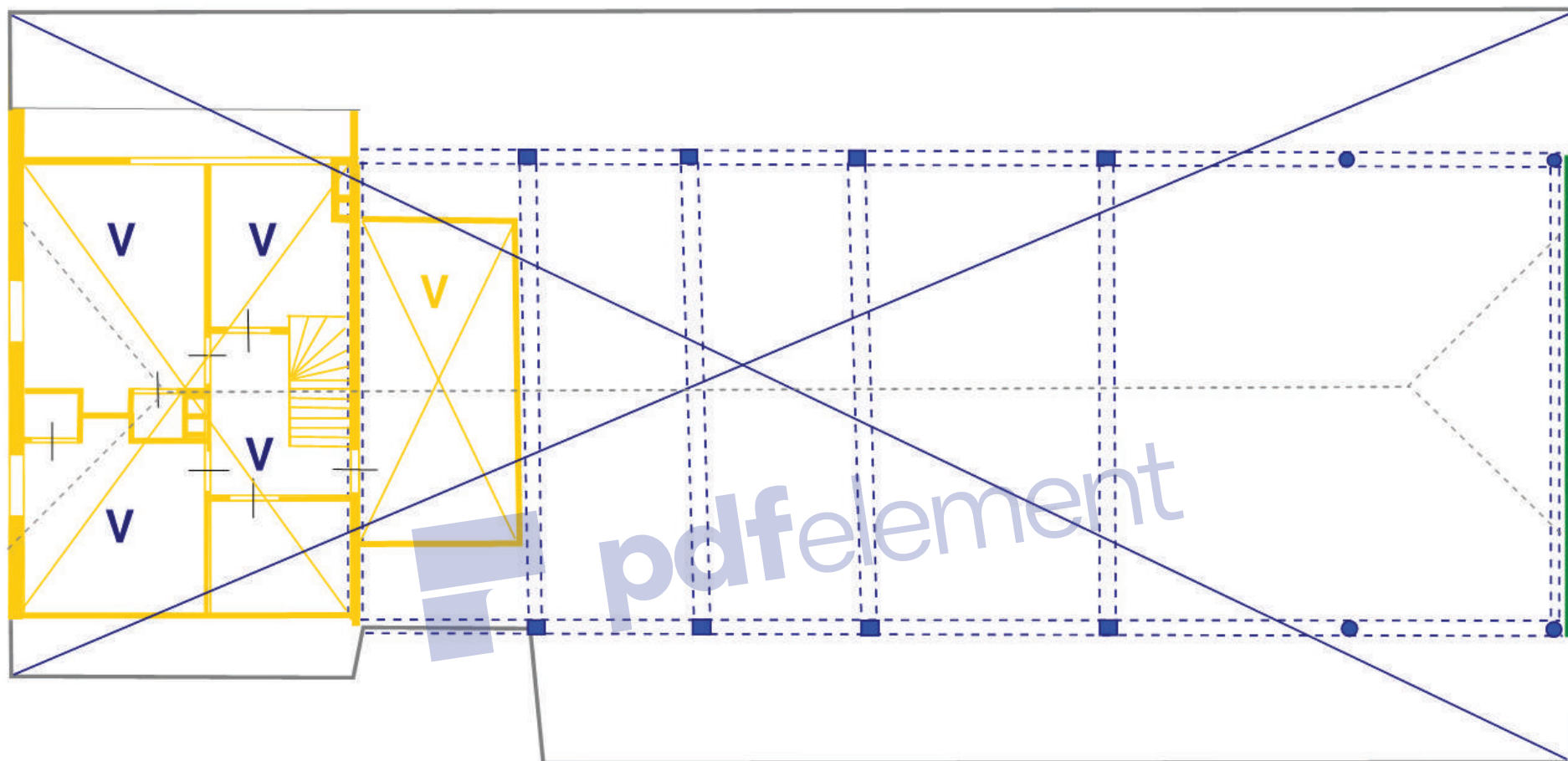
 PW: jaartalankers; steunbalk van molenroede.

 AW: schuur achter het pand.

10 m

- hoge waarde
- positieve waarde
- attentiewaarde
- indifferente waarde
- waarde plafond, zoldering, balkenlaag of kap
- monumentwaarde interieuronderdelen
- V monumentwaarde vloer, stalandergrond

10 m

- hoge waarde
- positieve waarde
- attentiewaarde
- indifferente waarde
- waarde plafond, zoldering, balkenlaag of kap
- monumentwaarde interieuronderdelen
- V monumentwaarde vloer, stalondergrond

Externe waardestelling

De externe of contextuele waardestelling geeft antwoord op de vraag hoe bijzonder een gebouw is in de context van zijn omgeving en ten opzichte van soortgelijke bouwwerken – in dit geval andere Drentse boerderijen.

Cultuurhistorische waarden (gebruikshistorie): hoog

Brink 44 is een van de oudste boerderijen van Dwingeloo en misschien wel het oudste pand aan de Brink. Daarmee is het gebouw van wezenlijk belang in dit monumentendorp. Het kent een lange en interessante bewoningsgeschiedenis en heeft een typerende ontwikkeling doorgemaakt van wederopbouw na de Tachtigjarige Oorlog, verkleining en opnieuw uitbreiding. Ook laat het de voor zuidwest-Drenthe zo typerende ontwikkeling van langsdeel- naar dwarsdeelboerderij zien. De gebruikshistorie is met name in het bedrijfsgedeelte goed afleesbaar.

Bouw- en architectuurhistorische waarde: hoog

Bijzonder uit bouwhistorisch oogpunt zijn vooral de relatief gave en oude gebint- en dakconstructies en de overgebleven regels van de vakwerkwand.

Architectonisch gezien is vooral het steile, hoge dak onderscheidend – bij Drentse boerderijen komt de nok zelden boven de 9 meter uit. Ook de ver naar voren geplaatste zijbaander en de deels in hout uitgevoerde achtergevel zijn bijzondere kenmerken van dit pand. De zijgevels zijn daarentegen vrij standaard en de voorgevel heeft architectonisch gezien geen belang.

Situeringswaarde: hoog

Wegens de beeldbepalende ligging aan een voor Drentse begrippen zeer grote en dichtbebouwde brink, is de situeringswaarde van het pand hoog. De karakteristieke ligging op de rand van dorp en es valt aan de achterzijde nog zeer goed te beleven.

Zeldzaamheid: hoog

Boerderijen van ruim vier eeuwen oud zijn per definitie zeldzaam, zeker als ze overblijfselen van vóór de Tachtigjarige Oorlog bevatten (tussen 1580 en 1607 werden talloze Drentse boerderijen platgebrand of verlaten). Als laatste representant van de min of meer geplande 16de- en 17de-eeuwse dorpsuitbreiding is het pand uniek.

Authenticiteit /gaafheid: gemiddeld

Drenthe telt heel wat boerderijen die gaver ogen dan Brink 44. Maar vaak blijken die dan van binnen grondig te zijn gemoderniseerd. Bij Brink 44 is het eerder andersom. De vraag is of dat de authenticiteit er minder om maakt.

Aanbevelingen

- Om meer zekerheid te verkrijgen of er naast de fase uit 1609/1611 een bouwfase uit ca. 1565 in het pand zit, zouden nog een aantal extra onderdelen dendrochronologisch gedateerd kunnen worden, bij voorkeur op een moment dat ook de nu onzichtbare constructie van het voorhuis beter bekeken kan worden. Bijvoorbeeld als er riet wordt gedekt of wandjes worden weggebroken.
- Omdat de moderne voorgevel nogal afbreuk doet aan de historische uitstraling, valt een reconstructie van de gevel uit 1794 zeker te overwegen. Voor het geval hiertoe wordt overgegaan, enkele aandachtspunten:
 - Steenformaat en voegdikte dienen hetzelfde te zijn als bij het aansluitende metselwerk van de noordgevel.
 - Gebruik echte handvormbakstenen – antiek of nieuw en metsel deze met een kalkmortel (geen cement).
 - De gevel was opgetrokken als steens muur in kruisverband (vanaf de verdieping mogelijk halfsteens) en bezat hoogstwaarschijnlijk vlechtingen (net als bij de Zaagkoele, Brink 36).
 - De onderlinge afstand van de vensters in de voorgevel was een fractie anders dan tegenwoordig (zie bouwtekening op pag.14).
 - Vergeet de jaartalankers niet.
- Als historische boerderijen tot woonboerderij worden verbouwd, sneuvelen de stalinterieurs meestal als eerste. Ooit zo alledaagse onderdelen als mestgoten en hildezolders worden met de dag zeldzamer. Het is zaak goed na te denken wat er eventueel behouden kan blijven.
- Iets dergelijks geldt voor de leemvloer, die bij Brink 44 nog deels (mogelijk ook onder het beton) aanwezig is. Leemvloeren hebben de

naam koud en onhygiënisch te zijn. Het tegendeel is waar. Leem is antiseptisch, schimmelwerend, vochtabsorberend en isoleert bijzonder goed. Met een lemen vloer is vloerverwarming overbodig. Anders dan wordt beweerd, zijn beschadigde leemvloeren met de juiste behandeling goed te repareren.

NASCHRIFT, 10 januari 2019:

Na de totstandkoming van dit onderzoek heeft [REDACTED] Medewerker Archiefbewerking en Informatie van het Drents Archief, nog enkele verhelderende gegevens over de eigenaren gevonden:

Eind 16de eeuw was het pand vermoedelijk in handen van [REDACTED]

[REDACTED] . V [REDACTED]
[REDACTED] (1630) en [REDACTED] (1631).

In 1632 zou de boerderij zijn verbrand tijdens een dorpsbrand. Van die brand zijn geen sporen gevonden en evenmin is er sprake van een bouwphase uit 1632. Vermoedelijk viel de brandschade dus mee.

Al in 1640 duikt [REDACTED] op als pachter van de familie [REDACTED]

Deze gegevens lijken te bevestigen dat de boerderij hier al in de 16de eeuw stond en dat de gebintonderdelen uit ca. 1565 dus *in situ* bewaard zijn gebleven.

[REDACTED] benadrukte dat het eigendom van de boerderij vanaf de late 16de eeuw aldoor in handen van een en dezelfde familie is gebleven (al veranderden de achternamen), wat zeer uitzonderlijk is. De recente verkoop is de eerste in meer dan vier eeuwen!

Literatuur

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Noten

¹ Andere Drentse dorpen met een regelmatige centrale ruimte zijn Ruinen, Diever en

[Redacted text block]

[Redacted text block]

pdfelement